

SEPTEMBER 1998 JAARGANG 23 NUMMER 3

argus

DE STEM VAN SPRAKELOZE WILDE DIEREN

IN DIT NUMMER:

- **JAGEN IN RIDDERKERK**
- **INTEGRAAL VISSTANDBEHEER**
- **JACHT IN DE FLEVOPOLDERS**

DE FAUNABESCHERMING

ISSN 0166-5073 Argus is het kwartaalijdschrift van De Faunabescherming, Amsteldijk-Noord 135, 1183 TJ Amstelveen, Telefoon (020) 641 07 98. Argus wordt toegestuurd aan donateurs die minstens fl. 30,- per jaar betalen via Postbanknummer 3522188 te 's-Graveland. Sympathisanten betalen minstens fl. 10,- per jaar en ontvangen jaarlijks de Fauna-Nieuwsbrief. Indien u de De Faunabescherming testamentair wenst te gedenken, wordt u verzocht contact op te nemen met de penningmeester.

Redactie Gerard Ellenbroek, Bob Hagen, Pauline de Jong, Harm Niesen, Norman van Swelm, Catelijne Verhoeven en Harry Voss.

Redactieadres Gerard Ellenbroek,
Ratelaar 47, 7322 GM Apeldoorn,
Telefoon (055) 360 43 35, Telefax (055) 360 43 36

Fotoredactie studio RB Vormgevers, Berkelsingel 5,
7201 BK Zutphen, Telefoon (0575) 51 54 62

Vormgeving studio RB Vormgevers, Zutphen

Druk Veldhuis, Raalte

Donateursadministratie Postbus 150,
6870 AD Renkum

Doelstelling De Faunabescherming is een landelijke organisatie. Haar doel is een ethisch en wetenschappelijk verantwoord faunabeleid. De Faunabescherming tracht haar doel te bereiken door het bepleiten van verbetering in de wetgeving, het propageren van milieuvriendelijke beheersmaatregelen, het stimuleren van onderzoek en het bekend maken van onderzoeksresultaten aan beleidsinstanties en publiek.

Bestuur I. v.d. Abeele, R. Boeve-Bant, M.C.J. Bouterse, R. Busser, G.A. Ellenbroek, A. Hertsberg, A.P. de Jong, N. Koffeman, H.H. Niesen, H. Pluimakers, J. Poeder, R. Stockmann, C. Verhoeven, S.H.D. Voss.

Adviseur G. Udo.

Secretariaat Mw. A. P. de Jong, Amsteldijk-Noord 135,
1183 TJ Amstelveen, Telefoon (020) 641 07 98, Telefax (020) 647 37 00.
E-mail: faunabescherming@wxs.nl

Penningmeester Mw. R. Boeve-Bant, Postbus 76,
1243 ZH 's-Graveland, Telefoon (0294) 25 13 19

Regiogroep Limburg Postbus 27, 6114 ZG Susteren,
Telefoon en telefax (046) 449 28 48

Knipselkrant Zes keer per jaar verschijnt de Fauna-Knipselkrant, een bloemlezing van de in de Nederlandse pers verschenen artikelen over jacht en faunabeleid. U kunt zich abonneren door overmaking van fl. 15,- per jaar op Postbank-nummer 116072 ten name van donateursadministratie De Faunabescherming te Renkum, onder vermelding van 'Knipselkrant'. Voor de krant bestemde knipsels kunnen worden gestuurd naar:
Fauna-Knipselarchief, Olieslagershorst 103, 7328 NM Apeldoorn.

3 **Harm Niesen: Naar een verantwoord faunabeheer?** Wie profiteert er nu eigenlijk van de nieuwe Flora- en faunawet?

4 **Pauline de Jong: Jagen in een Ridderkerks natuurgebied** Zuid Holland geeft klakkeloos vergunningen af om in een natuurgebied te jagen.

6 **Jan Bouterse: De Faunabescherming en integraal visstandbeheer** Bespreking van het rapport 'Waterwerk in uitvoering' van de sportvisserfederaties.

10 **Gerard Ellenbroek: De dierenwereld van Azië gevangen tussen heilig ontzag en bijgeloof** Deel 3 van de serie 'Het genadeschot' over de invloed van de jacht op het uitsterven van diersoorten.

15 **Pauline de Jong: Vogelmoord in Amstelveen** Gemeente schiet zonder vergunning kauwtjes af.

16 **Norman van Swelm: Dynamiek in de delta** Over de ontwikkeling van industrie en natuur in 's werelds grootste havengebied.

18 **Pauline de Jong: Uitholling van de jachtwet in de Flevopolders** Hoe de Flevopolders worden omgevormd tot één groot jachtgebied.

19 **E. de Boer: Bio-industrie en politiek** Ingezonden mededeling.

20 **Boerenbedrog** Over corruptie, vriendjespolitiek, lafheid en incompetentie in de wereld van landbouw en natuurbeheer.

20 **Bob Hagen: Laat ze toch rustig hun gang gaan** Het wel en wee van de Koninklijke Nederlandse Zagers Vereniging.

22 **Høken met de Amsterdamse jachttram** Column.

23 **De buit van vos(s)** Vaste rubriek over actuele zaken rond de jacht en faunabescherming..

24 **Geurt Besselink: Tommy**

NAAR EEN VERANTWOORD FAUNABEHEER ?

De Flora- en faunawet is weliswaar door beide Kamers aangenomen, naar verwachting wordt hij pas in de loop van het volgende jaar effectief van kracht. Daarvoor moet eerst nog een flink aantal Algemene Maatregelen van Bestuur (AMvB's) door de Kamer worden goedgekeurd. Op het ogenblik voeren ambtenaren van het ministerie over de invulling van deze AMvB's overleg met direct betrokkenen. Houders van kooivogels en valkeniers mogen precies aangeven wat ze willen. En in tegenstelling tot eerdere toezeggingen: wij worden er weer buiten gehouden. Enige troost is dat ook andere beschermingsorganisaties kennelijk overal buiten gehouden worden. De overheid blijft er naar streven haar bevoegdheden en verantwoordelijkheden zoveel mogelijk af te schuiven. Laat iedereen zijn eigen zaakjes regelen, initiatief van de overheid is pas te verwachten als het helemaal fout is gelopen. Daar hoeven we niet lang op te wachten. Dankzij het beruchte Vergy-arrest van het Europese hof gaat het ministerie er van uit, dat bijna alle in gevangenschap gehouden vogels legaal zijn. Als de bezitter maar kan aantonen, dat hij de vogel niet aan de natuur onttrokken heeft. Al bij verschillende gelegenheden hebben wij er de nadruk op gelegd, dat gesloten pootringen en het bijhouden van registers geen enkele garantie biedt. Bovendien is het een bekend gegeven dat er in de kringen van vogel (en andere dierenhouders) ongelofelijk gerommeld wordt. Soms op het maffiose af. De chaos die het volkomen vrijlaten van het houden van watervogels - dankzij de waterwildjagers - in de natuur heeft veroor-

zaakt, is niet afschrikwekkend genoeg geweest. Behalve soepganzen, sinds enige tijd een min of meer officieel begrip, hebben we straks te maken met grote hoeveelheden soepputtertjes en soepvinken, soepvalken en soepduiven. De eerste exemplaren hiervan worden al regelmatig gesignaliseerd. Bij de jachtwetwijziging in 1976 hebben we al gewaarschuwd voor de gevaren van bij valkeniers ontsnapte, onduidelijke kruisingen tussen slechtvalken en andere soorten. Toen waren er misschien honderd valkeniers - en bijna geen slechtvalken - in ons land. Nu wil het ministerie het houden van dergelijke roofvogels helemaal vrijlaten! Met als excuus dat zij er dankzij de Europese regelgeving ook niks aan kunnen doen. Volgens ons onzin. Nationale wetgeving mag niet méér toelaten dan de Europese regels verbieden, maar wij hebben nog niet kunnen vinden waar staat dat de nationale wetgeving niet strenger mag zijn dan de Europese. Eenheid is er nog lang niet, tenslotte heeft Frankrijk kort geleden besloten het jachtseizoen aanzienlijk te verlengen. Terwijl de Europese regels dat uitdrukkelijk verbieden. Maar wat is jacht nog, volgens de nieuwe wetgeving. Als we straks iemand in een groen pak zien, met een mal hoedje op en met de duidelijk zichtbare sporen van een meer dan gemiddeld drankgebruik, dan denken we: jager! Als we vervolgens zien dat hij op (dit woordje staat er niet toevallig tussen) een vos, een ree, een holenduif of een zwaan schiet, dan weten wij het zeker. Hij jaagt. Mis evenwel. Deze meneer is

misschien schade aan het bestrijden of anderszins iets onduidelijks aan het beheeren, maar jagen doet hij niet. Jagen kan nog slechts gelden voor de vijf soorten (houtduif, konijn, haas, wilde eend en fazant) waarop de jacht geopend is. Dat deze begripsverwarring hele ernstige problemen zal veroorzaken, daarvoor hebben wij vanaf het begin gewaarschuwd. En de eerste gevolgen worden al duidelijk. In de Tweede Kamer werd de motie Stellingwerf aangenomen, volgens welke valkeniers alleen slechtvalk en havik als jachtvogel mogen gebruiken. Zo staat het nu ook in de wet. Het ministerie wil echter, in flagrante tegenstelling tot de strekking van de motie, vrijwel alles toestaan. Met een oehoe kraaien lokken en schieten, is geen jacht, een vergunning is zo verleend. Meeuwen bestrijden met hybride of exotische valkensoorten, wie houdt ons tegen? En dit is nog maar het topje van de ijsberg. De vergunningen om handelingen te verrichten die

de wet - niet voor niets, zou je zo zeggen - in principe verbiedt worden gemakkelijker en op ruimere schaal dan ooit tevoren verleend. Van de zogenaamde Faunabeheereenheden 'nieuwe stijl', waar in de Kamer over gesproken werd, is niets terecht gekomen. Op voorhand krijgen de jagersclubs vergunningen voor tientallen kraaienvangkooien, om gebruik te maken van lichtbakken en ga zo maar door. Niet voor niets houdt de jagerswereld zich betrekkelijk rustig. Waarschijnlijk beginnen ze pas nu door te krijgen, welke ruime mogelijkheden de nieuwe wet ze biedt. Ze doen alleen nog maar aan beheer en aan schadebestrijding en daar staat in de wet niets over vermeld, of het moet nog ingevuld worden bij AMvB. En dat regelen we wel even onderhands. Het wordt steeds duidelijker, de nieuwe Flora- en faunawet biedt nog minder bescherming dan de oude wetten.

Harm Niesen

In februari van dit jaar werd door de Provincie Zuid-Holland vergunning verleend om in een beschermd natuurmonument gelegen in de gemeente Ridderkerk te jagen op fazant, houtduif, konijn en verwilderde kat. De Faunabescherming heeft tegen deze vergunning bezwaar ingediend. De minister, die op ons bezwaar moest beslissen, heeft dit gegrond verklaard en de vergunning ingetrokken.

Pauline de Jong

JAGEN IN EEN RIDDERKERKS NAT

Huys ten Donck

In maart werd De Faunabescherming getipt omtrent een vergunning op grond van de Natuurbeschermingswet, die door de Provincie Zuid-Holland was verleend aan een rentmeesterskantoor, om te mogen jagen in het beschermde natuurmonument 'Huys ten Donck'. Dit natuurmonument ligt in de gemeente Ridderkerk en is eigendom van de familie Groeninx van Zoelen. Het rentmeesterskantoor, dat de belangen van de familie in deze behartigt, had enkele maanden daarvoor een verzoek om een vergunning ingediend. Als motivatie om in het natuurmonument te jagen stelde het kantoor dat de jacht al jarenlang door de familie werd uitgeoefend en dat dit altijd op een zeer zorgvuldige wijze had plaatsgevonden. In de brief aan de Provincie werd vergunning gevraagd om op alle inheemse wildsoorten, waarop de jacht volgens de Jachtwet is toegestaan, te mogen jagen.

In principe verboden

Jagen binnen een natuurmonument is in principe verboden, maar door het Ministerie van Landbouw zijn criteria vastgesteld waaraan moet worden voldaan om een vergunning te verkrijgen om toch binnen een als zodanig aangewezen gebied te mogen jagen. Doorslaggevend hierbij is dat

vast moet staan dat er sprake is van belangrijke schade buiten het natuurgebied en dat deze niet voldoende ter plaatse kan worden bestreden. Ook moet worden aangetoond dat het jagen binnen het natuurmonument effectief is bij het bestrijden van schade buiten het gebied. En hoewel in de vergunningaanvraag slechts werd gesproken over 'grote aantallen, wel eens duizenden duiven' en 'vele fazanten' besloot de Provincie uiteindelijk om een vergunning te verlenen om fazant, houtduif, konijn en verwilderde kat te bejagen. Van fazant en houtduif had de vergunningaanvrager weliswaar niet aangetoond dat er buiten het natuurgebied voldoende verjaagactiviteiten waren ontplooid, maar toch vond de Provincie het wel aannemelijk dat niet jagen binnen het natuurmonument aanleiding zou geven tot meer schade. Het konijn was helemaal niet expliciet door de aanvrager genoemd, maar aangezien de Provincie meent te weten dat een konijnenpopulatie explosief kan groeien, leek het wel zo veilig om hiervoor ook maar meteen vergunning te verlenen. De vergunning voor de verwilderde kat behoeft eigenlijk geen toelichting. Volgens de Provincie hoeven deze dieren niet beschermd te worden en dus kan je ze net zo goed in een natuurmonument bejagen.

Bezwaar

Uiteraard diende De Faunabescherming bezwaar in tegen de verleende vergunning. Onze stelling is dat helemaal niet is aangetoond dat er sprake is van belangrijke schade. Bovendien is niet aangegeven dat er buiten het natuurgebied voldoende moeite was gedaan om de eventuele schade te voorkomen en tevens was niet aangetoond dat jagen binnen het natuurmonument zou bijdragen aan bestrijding van deze eventuele schade erbuiten. Kortom er was aan geen enkel criterium voldaan om een uitzondering te maken op de bescherming van een dergelijk waardevol natuurgebied. Hierbij moet nog worden aangetekend dat het om een natuurgebied gaat met een omvang van 26 hectare en dat het direct grenst aan enkele woonwijken van Ridderkerk. Het schieten van 'verwilderde' katten lijkt ons in dat geval niet alleen bijzonder ongewenst maar zal tevens aanleiding geven voor een overtreding van het Burgerlijk Wetboek. De katten die daar aangetroffen zullen worden zijn vrijwel zeker huiskatten met een eigenaar en het doden van zo'n dier betekent het vernielen van andermans eigendom. De gemeente Ridderkerk en de plaatselijke afdeling van de Dierenbescherming keurden de vergunning eveneens af. Ook het rentmeesterskantoor had bezwaar ingediend, maar dan met als

*Het Rentmeesters-
kantoor te Baren-
drecht (foto: De
Faunabescherming).*

UURGEBIED

motivatie dat de vergunning lang niet ver genoeg ging.

Hoorzitting

Tijdens de hoorzitting bij het Ministerie van Landbouw werden zeer kritische vragen gesteld aan de vertegenwoordiger van het rentmeesterskantoor. Deze kon als argument om binnen het natuurgebied te jagen niet veel anders zeggen dan dat het altijd zo was geweest. Bovendien gaf hij aan dat het jagen op de naastgelegen landerijen niet leuk meer is vanwege het feit dat je dan goed zichtbaar bent en veel commentaar krijgt van de omwonenden. De jagers geven er de voorkeur aan te schieten binnen de beschutting van het natuurgebied. Dit bleek de Minister gelukkig ook geen goed argument te vinden getuige de beslissing op de bezwaarschriften. De Minister besloot ons bezwaar gegrond te verklaren en de vergunning geheel in te trekken. Het is te hopen dat de Provincie Zuid-Holland hiervan heeft geleerd en dat het klakkeloos verlenen van vergunningen in de toekomst niet meer voor zal komen.

*Huys ten Donck te
Ridderkerk (foto: De
Faunabescherming).*

Binnen het bestuur van 'De Faunabescherming' wordt van tijd tot tijd gediscussieerd over de vraag of niet meer aandacht besteed zou moeten worden aan het verschijnsel sportvisserij. Want waarom houden wij ons zoveel bezig met de jacht en alle misstanden daaromheen en zo weinig met de niet geringe problemen die signaleerd worden met betrekking tot het wel en wee van het leven dat zich onder de waterspiegel afspeelt? Het antwoord op deze vraag is simpel: het bestuur van De Faunabescherming heeft er gewoon geen tijd voor. Als je iets aanpakt, doe het dan goed. Op dit moment zijn er echter ontwikkelingen gaande die interessant genoeg zijn om de lezers van Argus over te informeren.

Jan Bouterse

DE FAUNABES EN INTEGRAAL

Eén van de redenen om in Argus aandacht te besteden aan de sportvisserij is het verschijnen of beter gezegd de voltooiing van het rapport 'Waterwerk in uitvoering', een initiatief uit 1994 van de Nederlandse Vereniging van Sportvisserijfederaties (NWS) in samenwerking met het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Dit rapport is een laatste onderdeel van een driejarig project om de kennis over en de zorg voor de natuur bij de sportvissers te vergroten, een uitvloeisel van het Doelgroepenbeleid uit het in 1989 uitgebrachte Natuurbeleidsplan van het ministerie. Voor drie gebieden zijn visstandsbeheerplannen uitgewerkt: het riviertje de Niers, het Peizerdiep en het veenweidegebied Polder Wilnis. Over het rapport straks meer. Laten we eerst kijken wat uit het oogpunt van natuurbeheer en dierenbescherming de belangrijkste problemen zijn met betrekking tot de sportvisserij.

Beïnvloeding van de soortensamenstelling.

We kunnen niet stellen dat de huidige sportvisserij het grootste gevaar vormt voor het voortbestaan van een aantal

bedreigde vissoorten. Waterververontreiniging, grootschalige ingrepen aan beken en rivieren (kanalisatie, bouw van stuwen etc.) hadden en hebben een veel grotere invloed, denk maar aan het voorbeeld van de zalm, een vis die in onze grote rivieren vrijwel geheel is uitgestorven. Plaatselijk heeft de sportvisserij wel degelijk invloed op de soortensamenstelling, onder andere omdat de vissers duidelijke wensen hebben met betrekking tot de soorten die ze graag willen vangen en het waterbeheer in die richting wensen te sturen. Een veel

groter probleem vormt ongetwijfeld de beroepsvisserij die grote (maar slecht geregistreerde) hoeveelheden vis wegvangt. We kennen dit verschijnsel van het IJsselmeer, maar ook in de kleinere wateren lijkt het wel of er elk jaar meer fuiken bijkomen, bijvoorbeeld in de Rottemeren en de Langerse plassen bij Alphen aan de Rijn

Zeeforel (foto: OVB Nieuwegein)

Foto's: Rob Busser.

CHERMING VISSTANDBEHEER

Natuurvervalsing

Nergens in de Nederlandse natuur zijn zoveel soorten uitgezet als in onze binnenwateren. Het gaat om nieuwe soorten, de graskarper als waterplantenopruimer, en om snelgroeiende en 'bijtgrage' rassen van bestaande soorten. Deze kunnen plaatselijk bestaande soorten terugdringen (de 'wilde - of boerenkarper') en deze mogelijk op den duur met uitsterven bedreigen. Er moet hier wel aan worden toegevoegd dat in de laatste twintig jaar het uitzetten van vis sterk is afgenomen, onder andere vanwege het slechte resultaat: de uitgezette snoeken eten vooral elkaar op. Verder geldt ook hier dat waterverontreiniging en biotoopverlies er veel meer toe hebben bijgedragen dat bepaalde inheemse vissoorten zeldzaam zijn geworden. Een ander nadeel, dat ook bij hengelsportorganisaties bekend is, is dat er bepaalde ziektes kunnen worden geïmporteerd.

Dierenmishandeling

Voelt de vis het haakje in zijn bek? De visser voelt het dier in elk geval tegen-spertelen en het geldt als bevredigend

wanneer de vis dat langdurig en met grote intensiteit doet. Wanneer jagers op dezelfde manier konijnen of fazanten zouden binnenhalen, zou er schande van gesproken worden. Dan is er ook het vissen met levend aas (met een ander visje), een methode die om onduidelijke redenen nog door weinig vissers barbaars gevonden wordt. Overigens is in augustus een verbod van kracht geworden om met levend aas te 'snoeken', maar ik ben benieuwd of het de hengelsportorganisaties lukt om deze oude traditie op redelijke termijn uit te roeien.

Verontreiniging en verontrusting

De aanwezigheid van de visser, hoe rustig hij of zij zich ook gedraagt, brengt verstoring met zich mee en dat juist op een plek die ecologisch gezien belangrijk is of belangrijk hoort te zijn: op de oever, de overgang van droog naar nat. Visserij 's nachts en/of op zeer afgelegen plekken verstoort nog meer: het zijn tijdstippen en plekken waarop de meest schuwe en vaak onopvallende dieren zich nog enigszins veilig voelden. Ook de gang van en naar de visstek

geldt als verstoring, wanneer het pad door of langs natuurgebieden loopt. Het probleem is misschien niet die ene visser die zich werkelijk rustig gedraagt, maar het zijn er in Nederland anderhalf miljoen, die een groot gedeelte van het jaar actief zijn.

Verder kan het strooien van lokvoer, dat soms de dag ervoor al wordt gedaan, gezien worden als een vorm van eutrofiëring. Bovendien verliezen vissers soms hun lijn, al of niet met haak en loodjes. Plaatselijk worden door vissers wel eens opruimacties gehouden, maar het is de vraag of daarmee de eigen vervuiling en verstoring worden gecompenseerd.

Waterwerk in uitvoering

Het rapport 'Waterwerk in uitvoering' bestaat uit zes delen. Deel 1 heet: 'Waterwereld, een ontdekkingstocht langs visrijk waterland'. Hierin een twaalfstal artikelen die eerder in 'Hét Visblad' verschenen zijn en waarin verschillende waterbiotopen worden besproken. De artikelen graven niet al te diep, maar zijn geschreven in een toegankelijke stijl en worden elk afgesloten met enkele opvoedende opmerkingen

over milieu en dierenbescherming. Een voorbeeld: er wordt geadviseerd het vissen op snoek met kunstaas te doen, omdat dit door de vis niet wordt doorgeslikt, waardoor er minder verwondingen ontstaan en de snoek weer kan worden teruggezet. Een ander voorbeeld: er wordt relativerend gesproken over de aalscholver en over de otter zelfs positief (over de uitgestorven dieren niets dan goeds...).

Deel 2 van het rapport heet de 'Procesbeschrijving' en handelt over de gang van zaken bij de totstandkoming van de beheerplannen. Dat gebeurde als volgt. Eerst werden de uitgangspunten van een gebied opgesteld, geformuleerd door de plaatselijke sportvissers. Dan werd aan de hand van de uitgangspunten een concept streefbeeld gemaakt, waarop reacties kwamen van andere belangenorganisaties als Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten, de agrariërs, het hoogheemraadschap en de gemeente. Vervolgens werden de reacties besproken in de Projectgroepen Integraal Visstandbeheer waarna een nieuw integraal streefbeeld werd opgesteld. Dat streefbeeld is in de overige delen van het rapport voor elk van de

drie bovengenoemde gebieden als visstandbeheerplannen nader uitgewerkt.

Wilnis

Wanneer we de situatie in de Polder Wilnis als voorbeeld nemen, zien we de volgende tegenstrijdige belangen. De vissers zijn nogal gefixeerd op het handhaven van de status quo: men wil graag een optimale bevisbaarheid van het gebied, waarbij men tijdelijke ontoegankelijkheid van enkele weilanden vanwege broedende weidevogels accepteert. De natuurbeschermingsorganisaties willen een begin maken met natuurontwikkeling, maar heel voorzichtig, omdat men erg bang lijkt andere organisaties voor het hoofd te stoten. Daarbij wordt gedacht aan verlanding van enkele sloten en het laten ontstaan van bredere stroken met oeverbegroeiing. De vissers zijn daar niet happig op, hoewel men het belang van een goed ontwikkelde oeverbegroeiing en waterplantvegetaties zeker inziet, ter verbetering van de waterkwaliteit en vergroting van de schuil- en paaiplaten voor bepaalde vissoorten. Verder zijn de vissers bang dat wat zij zien als authentiek polderlandschap (open

gebied met weinig begroeiing) door moerasbosbegroeiing verloren zal gaan. Het hoogheemraadschap houdt zich vooral bezig met water, met de kwantiteit en de kwaliteit. Sloten moeten vanwege de keurbesluiten op diepte blijven en voor verlanding moeten speciale vergunningen worden gegeven. Wel is men voor de aanleg van meer natuurlijke oevers, mits 'iedereen het ermee eens is'. Overigens hebben de poldermensen liever niet dat er gevestigd wordt op sommige oevers in de buurt van bruggen en sluizen. Dit in verband met veiligheidsaspecten. Opvallend is dat nergens in de rapporten rekening wordt gehouden met de standpunten van de jagers (of WBE's), die toch ook belang in het gebied hebben (bijten vissers en jagers elkaar nooit?). Maar belangrijker nog, bij het integraal visstandbeheer wordt, afgezien van de beperking van betreding in het vogelbroedseizoen van sommige terreinen, nauwelijks ingegaan op aspecten van het integraal faunabeheer. Juist in veenweidepolders zijn randen en overgangen (zoals begroeide oevers) van belang voor met name de kleinere dieren: vogels, vleermuizen, vlinders en insecten.

Nut?

Wat is het nut van Waterwerk in uitvoering? Ik denk in de eerste plaats dat anderhalf miljoen sportvissers in Nederland meer ecologisch besef wordt bijgebracht. Vissers zullen zichzelf niet zo snel als jagers als *onmisbare ecosystemebeheerders* zien, maar kunnen wel een rol spelen bij het signaleren van problemen.

Wanneer we nog een keer kijken naar de Polder Wilnis: ook hier speelt de waterverontreiniging een rol, die zijn oorzaak heeft zowel binnen het gebied (de oprukkende maïsteelt heeft direct invloed op de vegetatie in de omliggende sloten) als buiten het gebied wanneer in droge tijden vuil boezemwater moet worden ingelaten. Verder zijn er plaatselijk in de sloten te dikke baggerlagen en wordt in de toekomst de verwerking daarvan problematisch. Er is sprake van 'verbraseming' van het gebied en bij ongewijzigd beheer is verdergaande eutrofiëring van het water niet ondenkbaar, dat heeft een afname van het aantal waterplanten, vertroebeling van het water en achteruitgang van de snoekstand tot gevolg. De vraag is of het 'integraal visstand-beheer' aan deze

problemen iets kan veranderen. De belangrijkste problemen zijn grootschaliger: intensivering van de landbouw; nog steeds teveel meststoffen, zware metalen en gifstoffen in het milieu; een nog steeds voortschrijdende inklinking van het land, gekoppeld aan verlaging van de polderpeilen en te grote wateronttrekking in het Gooi waardoor onvoldoende aanvoer van grondwater via kwel; toenemende verstedelijking van het Groene Hart: meer recreatie en meer verkeer, zowel op de wegen, op het water als in de lucht. Het is maar al te bekend dat buiten de natuurreservaten de botanische en overige biologische kwaliteiten van de poldergebieden sterk zijn achteruitgegaan. De vraag is of enkele natuurontwikkelingsplannen daar wezenlijk iets aan kunnen veranderen. Ik ben bang dat de plannen, die zijn uitgewerkt in het integraal visstandsbeheer dat in ieder geval nauwelijks doen.

Biotoopbeheer

Visstandsbeheer is biotoopbeheer, dat maakt 'Waterwerk in uitvoering' nog eens goed duidelijk. Wanneer sportvissers zich daadkrachtig gaan inzetten voor biotoopverbetering is daar niets mis mee, mits zij de wensen van de natuurbeschermingsorganisaties aangaande natuurontwikkeling en absolute rust in en rond de natuurterreinen begrijpen en accepteren. Want dat is toch wel de minimumeis die wij als 'De Faunabescherming' mogen stellen: dat namelijk in het kader van het 'integrale faunabeheer' juist bij de natuurterreinen en in de Nationale Parken niet gejaagd en gevestigd (geogost) wordt en dat die gebieden (inclusief alle natte biotopen) zich kunnen ontwikkelen zonder dat andere organisaties er een claim op leggen. Tenslotte: ik las ergens dat dankzij het project 'Waterwerk in uitvoering' de sportvissers een bijdrage aan het natuurbeheer leveren. Wel, de eigenlijke activiteit: het vissen (waarbij het er niet toe doet of de vangst wel of niet wordt teruggezet) maakt zeker geen deel uit van die bijdrage. Ik hoop dat de vissers dat ook zelf blijven inzien en dat ze in de toekomst geen oneigenlijke argumenten gaan gebruiken om hun activiteiten te motiveren.

Naschrift

Het rapport 'Waterwerk in uitvoering' is verkrijgbaar bij de NWS, Postbus 288, 3800 AG Amersfoort.

*Zoals in deel 2 van de
serie 'Het genadeschot' in het
vorige nummer van Argus
werd vermeld kent ook
de dierenwereld van Azië
een geschiedenis, die al heel
vroeg onder grote invloed van
de mens stond.
Veel 'reddings'-acties, die
de laatste jaren zijn
ondernomen om bijvoorbeeld
neushoorns en grote
katachtigen te redden, vinden
hun noodzaak in eeuwenlange
verdringing en vervolging
door de mens. Of deze acties
nog wel zin hebben in een
werelddeel waar de
bevolkingsdruk op veel
plaatsen gigantisch is en het
areaal voor met name
grotere roofdieren gestaag
afneemt, is zeer de vraag.
In dit artikel een blik op de
geschiedenis van het enorme
Aziatische continent.*

Het genadeschot (deel 3)

DE DIERE AZIË GEVANG ONTZAG E

Azië omvat een zeer grote landmassa en is met een oppervlakte van bijna 44 miljoen vierkante kilometer veruit het grootste werelddeel. Het strekt zich uit van de arctische gebieden van Noord-Siberië via de gematigde zone tot aan de tropische delen van het Arabisch schiereiland, India, Indo-China en Indonesië. De klimatologische verschillen binnen het Aziatisch continent zijn groot. In het noorden heerst een toendra-klimaat, terwijl de zuid-Aziatische (schier-)eilanden een tropisch regenklimaat hebben. Op het Arabisch schiereiland, in Irak en Iran en in midden Azië vallen grote delen onder het regime van een woestijnklimaat. Klimatologisch interessant is het zeer uitgestrekte gebied (Himalaya, Tibet) met een hooggebergte klimaat, dat tot de poolklimaten wordt gerekend. De zuidelijke grens van dit gebied ligt vrijwel op de palmgrens. Samen met de verschillen in bodemgesteldheid en waterhuishouding zorgt deze grote verscheidenheid aan klimaatsomstandigheden voor een eveneens grote variatie aan vegetatietypen en daardoor voor de grote soortenrijkdom van de oorspronkelijke, Aziatische dierenwereld.

Lange geschiedenis

In de vorige aflevering van 'Het genadeschot' over Europa hebben we gezien dat het aanvankelijk vooral de kap van bossen ten behoeve van landbouw en veehouderij was, die ervoor zorgde dat veel diersoorten uit hun oorspronkelijke verspreidingsgebied verdreven werden. Datzelfde verschijnsel zien we in Azië. Al vierduizend jaar vóór onze

jaartelling werd in het gebied tussen de Eufraat en de Tigris (Mesopotamië) landbouw bedreven en hield men vee. In het dal van de Indus vond rond die tijd eenzelfde ontwikkeling plaats. Het feit dat menselijke activiteiten hier zo vroeg in de geschiedenis plaatsvonden, betekent ook dat de Aziatische dierenwereld al heel lang geleden met het verschijnsel mens te maken kreeg. Omdat de veranderingen die de mens in de begintijd van zijn bestaan in de natuurlijke omgeving aanbracht tot een relatief klein gebied beperkt bleven, kregen veel diersoorten de gelegenheid om zich tijdig terug te trekken in onbewoonde streken. Bovendien zorgde het geleidelijke karakter van de veranderingen ervoor dat diersoorten de tijd kregen om zich aan de nieuwe, door de mens beïnvloede omgeving aan te passen. Dezelfde ontwikkeling van levensgemeenschappen hebben we bij het bekijken van de geschiedenis van de dierenwereld in Europa gezien. In het geval van Azië moeten we echter niet vergeten, dat verschillende volkeren hier een heilig ontzag hadden voor het leven in al zijn verschijningsvormen. Door dit ontzag spreekt natuurbescherming Aziaten vaak veel meer aan dan andere volkeren. Dat geldt in het bijzonder voor India, waar veel diersoorten een bescherming genieten, die we nergens anders op de wereld aantreffen (Drost, 1965).

Heilig ontzag

Tegenover de bijzondere bescherming die de Aziatische dierenwereld van oudsher geniet, staat de enorme bevolkingsdruk in sommige delen van het

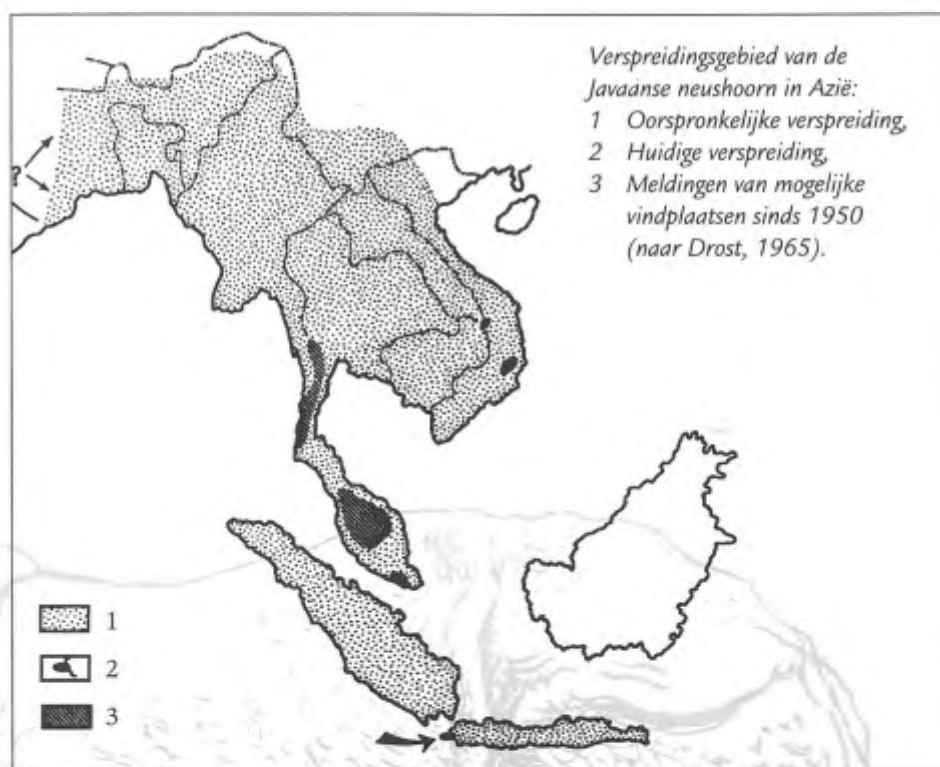
NWERELD VAN EN TUSSEN HEILIG N BIJGELOOF

Gerard Ellenbroek

continent, bijvoorbeeld in het Gangesbekken, de Tonkindelta, op Java en in sommige delen van de Filipijnen. Deze overbevolking heeft een verwoestende invloed gehad op de omringende natuur. Grote gebieden zijn volledig kaal gekapt. Door slechte landbouwmethoden, zoals het shifting-cultivation systeem, waarbij delen van het (natuurlijke) bos worden afgebrand om er een paar jaar landbouw op te bedrijven, waarna, als de bodem is uitgeput, weer verder wordt getrokken en nieuw bos wordt afgebrand, is veel oerwoud, onder meer in Maleisië, vervangen door savanne. Tenslotte zijn veel diersoorten door overmatige bejaging uiteindelijk op de rand van uitsterven beland. Bij sommige soorten, zoals neushoorns, is deze felle bejaging het rechtstreekse gevolg van de hoge prijzen die worden betaald voor onder andere het hoornmateriaal, waarvan men gelooft dat dit bijzondere, heilzame kwaliteiten heeft en waaraan men bovendien een werking als afrodisiacum* toeschrijft. Andere soorten, zoals tijgers, leeuwen en luipaarden, zijn door de eeuwen heen door de mens vervolgd uit angst voor eigen lijf en leden en ter bescherming van het vee.

Neushoorns

Alle soorten neushoorns op aarde zijn zeer ernstig bedreigd als gevolg van de extreme jacht, die er op deze dieren werd en wordt gemaakt. De belangrijkste redenen daarvoor werden hierboven al genoemd. In Azië leven drie soorten: de Indiase of pantserneushoorn, *Rhinoceros unicornis*, de Javaanse neushoorn, *R. sondaicus*, en de Sumatraanse

Pantserneushoorn, *Rhinoceros unicornis*.

neushoorn, *Dicerorhinus sumatrensis*. De Indische neushoorn kwam ooit voor in het hele gebied van Noordwest India tot aan Indo-China; de Javaanse Neushoorn van India, Bangladesh en Indo-China tot op Java en Sumatra en de Sumatraanse neushoorn van Assam tot op Sumatra en Kalimantan. Alle soorten zijn zo zwaar vervolgd geweest, dat hun leefgebieden nu in vierkante kilometers kunnen worden uitgedrukt en hun aantallen in honderden of zelfs tientallen! De Javaanse neushoorn is waarschijnlijk op dit moment het zeldzaamste zoogdier ter wereld. Hoewel er van tijd tot tijd nog wel eens een melding komt van een waarneming ergens in Indo-China, neemt men aan dat de enige plaats waar de soort nu nog voorkomt het Ujung Kulon reservaat op het uiterste westpuntje van Java is, waar er nog slechts enkele tientallen leven. De Indische neushoorn, waarvan het totale aantal waarschijnlijk ook beneden de duizend ligt, is nu beperkt tot enkele reservaten in India en Nepal en van de Sumatraanse neushoorn, de enige Aziatische soort met twee hoorns en opvallende beharing, komen nog slechts restpopulaties van enkele tientallen dieren voor in Assam, Malakka, Myanmar, Thailand, Kalimantan en Sumatra. Ondanks het feit dat vrijwel alle neushoorns in Azië leven in reservaten, ondanks de volledige bescherming, die de dieren officieel in vrijwel alle landen waar ze nog voorkomen genieten en ondanks de internationale import- en exportverboden van hoornmateriaal, is jacht en stroperij nog steeds vijand nummer één van de neushoorn. Het zal duidelijk zijn dat onder deze omstandigheden, alle inspanningen van natuurorganisaties ten spijt, de kleine restpopulaties van neushoorns in Azië geen schijn van kans op overleven hebben.

Roofdieren

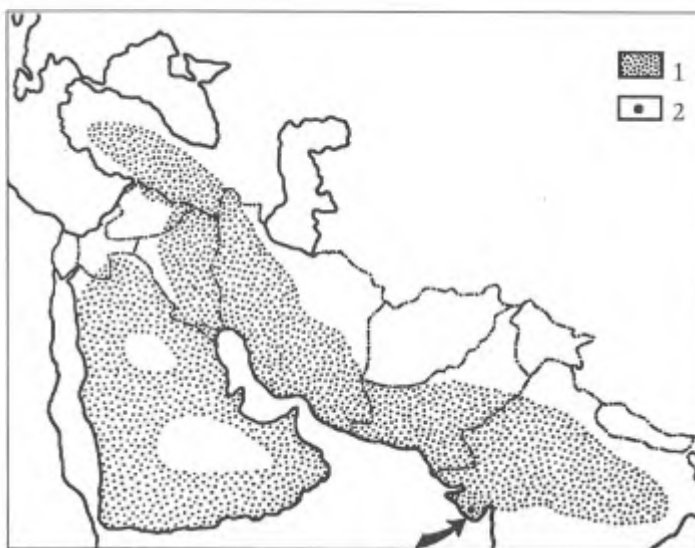
Zoals boven beschreven zijn de roofdieren in Azië evenals in Europa altijd fel vervolgd geweest. Angst was daarbij altijd een belangrijke drijfveer voor de mens. Wat dat betreft heeft vooral de tijger een bijzondere reputatie opgebouwd. De verhalen over de mensenetende tijgers, zoals de 'Man-eaters of Kumaon', die door beroemde woudlopers onschadelijk werden gemaakt, deden aan het begin van deze eeuw over de gehele wereld de ronde. In werkelijkheid echter werden, ook in die tijd,

zelden mensen door tijgers aangevallen. Wél kwam het voor dat vee, een gemakkelijke prooi voor de tijger, bij gelegenheid werd buit gemaakt. En dus werd de tijger door de mens als vijand gezien en was een genadeloze vervolging eeuwenlang zijn deel. Het resultaat is dat we de laatste jaren regelmatig geconfronteerd worden met acties tot behoud van de laatste tijgers, veilig weggestopt in reservaten.

Tijgers, leeuwen en panthers

Waarschijnlijk leefden er in de verschillende delen van Azië zo'n acht verschillende typen tijgers, allemaal behorend tot de soort *Panthera tigris* en variërend in grootte, kleur en tekening en beharing (De Boer, 1992). De lichter gekleurde en meest behaarde soorten zoals de Siberische tijger leven in het Noorden; de donkerder gekleurde soorten met een dichter patroon van zwarte strepen vinden we in de Tropische gebieden. Ten minste twee van de acht tijgersoorten, de Balitijger

en de Kaspische tijger, zijn al uitgestorven. Van de meeste andere soorten leven er nog slechts enkele honderden. De meest bedreigde soort is op dit moment waarschijnlijk de Javaanse tijger, waarvan nog maar heel weinig dieren in het wild over zijn. Ook voor de Aziatische ondersoort van de leeuw, *Panthera leo persica*, ziet de toekomst er niet florissant uit. De leeuw kwam vroeger voor in geheel West Azië. In Perzië en in het huidige Irak kwam de soort nog tot diep in de 19^e eeuw in grote aantallen voor. Dat gold ook voor het noorden van India, maar het waren de Britten die in de tweede helft van de vorige eeuw de Aziatische leeuw met hun vuurwapens op de rand van uitsterven brachten. Op dit moment is de leeuw in Azië beperkt tot een gebied van enkele honderden vierkante kilometers ten noorden van Bombay in India. Ondanks het feit dat dit gebied beschermd is, is het maar de vraag of de betrekkelijk kleine populatie leeuwen zich hier kan handhaven. Centraal Azië, om precies te zijn de

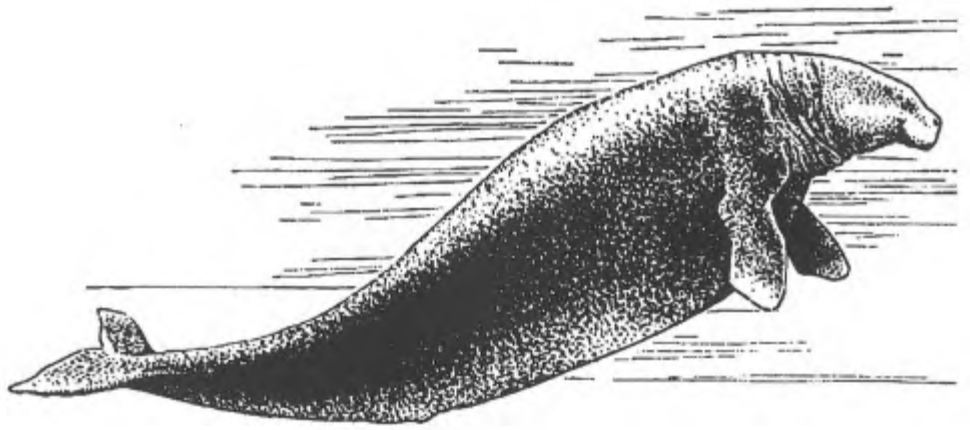

Verspreidingsgebied van de leeuw in Azië:
1 Oorspronkelijke verspreiding,
2 Huidige verspreiding (naar Drost, 1965).

Van de acht ondersoorten van de tijger zijn er twee uitgestorven. Alle andere zijn ernstig bedreigd (foto: Harry Voss).

berggebieden van Pakistan, Nepal, Tibet, Mongolië, Afghanistan en Siberië, vormt het leefgebied van een andere, ook steeds zeldzamer wordend roofdier, de sneeuwpanter, *Panthera uncia*. De sneeuwpanter (ook wel sneeuwluipaard) neemt in de familie van de katachtigen een bijzondere positie in. Hoewel het dier de grootte en ook de bouw heeft van de grote katachtigen van het geslacht *Panthera*, brult het niet, maar snort daarentegen als een kleine katachtige (geslacht *Felis*). Ook in zijn gedrag vertoont de sneeuwpanter overeenkomsten met de kleinere katten. Sommige biologen menen daarom dat de sneeuwpanter een soort tussenvorm is tussen kleine en de grote katachtigen en beschouwen de sneeuwpanter als een aparte soort. De precieze omvang van de populatie van dit dier is door zijn schuwheid en doordat zijn leefgebied in de meest onherbergzame berggebieden van Azië ligt, niet gemakkelijk vast te stellen. Onderzoek in de tachtiger jaren wees echter uit dat de sneeuwpanter tot de (ernstig) bedreigde diersoorten van Azië moet worden gerekend. In de meeste landen waar de sneeuwpanter nog voorkomt, zoals in Pakistan en Nepal, zijn maatregelen genomen om de soort te beschermen. Toch wordt er onder andere in China vanwege zijn vacht en om huisdieren en vee te beschermen nog steeds op dit dier gejaagd. Omdat de leefgebieden van de sneeuwpanter erg groot en grensoverschrijdend zijn, heeft bescherming eigenlijk alleen maar zin als alle betrokken landen hieraan meedoen. In 1971 bepaalde de Federatie voor de Internationale Bonthandel dat de vacht van de sneeuwpanter niet meer mocht worden verwerkt. Maar of dat voldoende is om de soort te behouden? In Azië komen verschillende ondersoorten van de panter of luipaard, *Panthera pardus*, voor. Panthers zijn, behalve om de bovengenoemde redenen, ook nog vervolgd geweest vanwege de mateloze populariteit van hun vacht. Vrijwel alle pantersoorten zijn bedreigd tot ernstig bedreigd. Zeer weinig exemplaren zijn er nog van de Arabische panter (*P. p. nimr*), de Anatolische panter (*P. p. tulliana*) en de Sinai-panter (*P. p. jarvisi*). Ook de Aziatische ondersoort van de jachtluipaard of cheetah (*Acinonyx jubatus venaticus*) is altijd zwaar bejaagd. De soort kwam oorspronkelijk voor van India tot de Rode Zee. Bijna overal in Azië is dit uiterst schuwe dier

Steller zeekoe, *Hydrodamalis stelleri*.

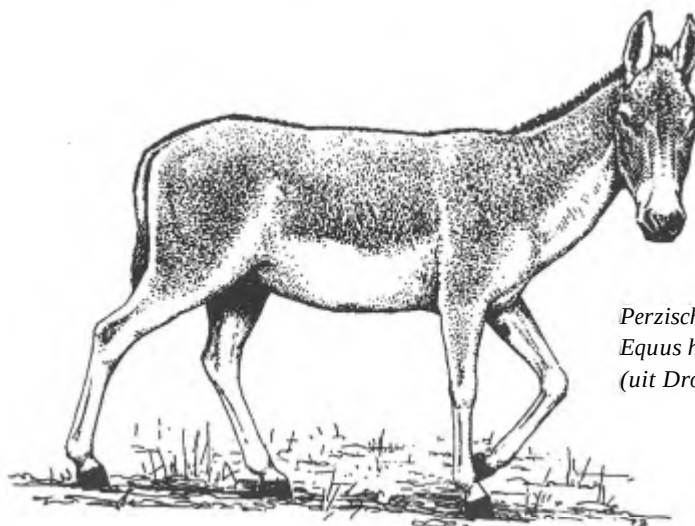
uitgestorven. Restpopulaties komen vermoedelijk nog voor in Afghanistan, Turkmenistan en in enkele streken in Oost-Iran.

De dierenwereld in het noordelijke deel van Azië heeft, door de geringe bevolkingsdichtheid, veel minder geleden dan het dichtbevolkte zuiden. Toch hebben enkele soorten kleine roofdieren uit deze streken, zoals de steenmarter, *Martes zibellina*, om hun pelzen sterk onder de jachtdruk te lijden.

Zeekoeien

Alle zeekoeien-soorten (*Sirenidae*) die nog op aarde voorkomen, staan op de (rode) lijst van ernstig bedreigde soorten van de IUCN, de Internationale Unie voor Natuurbehoud. De grootste vertegenwoordiger van de zeekoeien, de Steller zeekoe, *Hydrodamalis stelleri*, werd in 1741 ontdekt door George W. Steller, scheepsarts van de Bering-expeditie, bij de Komandorski-eilanden voor de kust van het Siberische schiereiland Kamtsjatka. Omdat de expeditie moest

overwinteren op het eiland waar de zeekoeien voor de kust graasden, had Steller de tijd om de dieren te bestuderen. Hij merkte dat de zeekoeien gemakkelijk te benaderen waren omdat ze de mens nog niet als vijand kenden. Kort na de expeditie van Bering trokken jagers naar de eilanden in het noorden van de Grote Oceaan en, hoewel ze eigenlijk voor de zeeotter- en robbenvangst kwamen, merkten ook zij dat de zeekoeien een veel gemakkelijker prooi vormden. Bovendien bleek dat het vlees van de zeekoeien goed te eten was en dat de huid voor veel doeleinden gebruikt kon worden. Het lot van de Steller zeekoe was daarmee bezegeld en de grote slachtpartij begon. In een record tijd van amper 27 jaar werd de gehele populatie van de Steller zeekoe uitgemoord (Salvadori & Florio, 1979). Van dit dier resten nog slechts wat beenderen en huid in musea in Rusland en Duitsland als aandenken. De ondergang van de Steller zeekoe is één van de meest trieste voorbeelden van de

Perzische wilde ezel of Onager, *Equus hemionus onager* (uit Drost, 1965).

ongebreidelde hebzucht van jagers, die uit puur winstbejag in staat bleken te zijn een diersoort binnen drie decennia na de ontdekking volledig van de aardbodem te doen verdwijnen.

Ezel en paard

Vrij algemeen bekend is het verhaal van het wilde paard, dat in 1879 door de Russische generaal Nikolaj Przewalski in de Gobi-woestijn werd ontdekt. Het dier draagt sindsdien de naam van zijn ontdekker: Przewalski paard (*Equus przewalski*) (De Boer, 1992). In de tijd van zijn ontdekking was de populatie van deze paarden, die erg veel lijken op paarden die in Spaanse en Franse grotten staan afgebeeld, niet erg groot. In de periode 1930 - 1950 namen de aantallen door gebrek aan grasland, nog verder af en door de voortdurende grensconflicten in de regio verslechterde de situatie voor de Przewalski paarden tussen 1948 en 1956 zo sterk, dat voor het voortbestaan van de wilde populatie moest worden gevreesd. Echter reeds in 1900 was een Duitse emigrant aan de Kaspische Zee met het fokken met Przewalski paarden begonnen. Dit bleek aardig te lukken en toen ook verschillende dierentuinen een fokprogramma voor het Przewalski paard startten, liep het aantal dieren in gevangenschap in de loop van de jaren behoorlijk op. Op verschillende plaatsen besloot men de paarden uit te zetten in natuurgebieden en parken en al spoedig werd duidelijk, dat het Przewalski paard, ook na vijftien generaties in gevangenschap te hebben geleefd, zijn oorspronkelijk gedrag en de kuddestructuur nog steeds bezat. Op de Mongoolse steppen was het Przewalski paard intussen geheel uitgestorven en het was dan ook niet verwonderlijk dat er stemmen opgingen om het paard weer terug te brengen naar zijn oorspronkelijke leefgebied. Na jarenlang onderhandelen met de betrokken regeringen zijn de eerste Przewalski paarden begin jaren negentig weer terug gebracht in Mongolië. Alles wijst erop dat het daar op dit moment weer redelijk goed gaat met dit dier. In Voor-Azië en zuidwest Azië kwamen oorspronkelijk verschillende ondersoorten van de wilde ezel voor. Alle soorten hadden, en hebben, veel te lijden van de jacht. Sommige soorten zijn inmiddels zo ernstig bedreigd dat ze op de rand van uitsterven staan: de Syrische wilde ezel, *Equus hemionus*

hemippus, en de wilde ezel of khur, *Equus hemionus khur*. Met drie andere soorten, de koelan, *Equus hemionus hemionus*, de Perzische wilde ezel of onager, *Equus hemionus onager*, en de kiang, *Equus hemionus kiang*, gaat het iets minder slecht maar zorgen om hun voortbestaan zijn er beslist ook.

Arabische oryx

Uit de ellenlange lijst van bedreigde diersoorten in Azië wil ik u het opmerkelijke verhaal van de Arabische oryx, *Oryx leucoryx*, niet onthouden. De oryx is van nature de bewoner van de uiterst droge, woestijnachtige gebieden op het Arabisch schiereiland. Eens moeten daar duizenden dieren, in kleine kudden van hooguit enkele tientallen door het woestijnlandschap getrokken hebben op zoek naar voedsel en water. Al in de oudheid werden de dieren door nomaden bejaagd, te voet of per dromedaris (De Boer, 1992). Deze geringe inbreuk kon de populatie gemakkelijk dragen. In de jaren vijftig kwam daar plotseling verandering in. De jacht op oryxen werd een 'sport' voor rijke oliesjeiks en prinses, die met behulp van vliegtuigen en jeeps de kudden opspoorden en met supermoderne wapens, soms zelfs met machinegeweren, de dieren afslachtten. Jaar in jaar uit trokken ze met vrienden en kennissen in lange rijen de woestijn in op oryx-jacht. Pas in 1960 bleek welke schade men had aangericht: Het totale aantal oryxen bedroeg hooguit nog zo'n tweehonderd dieren. Toch ging de jacht gewoon door en gevreesd werd dat de Arabische oryx binnenkort aan de lijst van uitgestorven diersoorten zou kunnen worden toegevoegd. Om dit te

voorkomen, had men enkele dieren-tuinen bereid gevonden om uit het wild gevangen oryxen op te nemen om er mee te fokken. Dat lukte aardig en leidde tot een flinke aanwas, waarvan in 1980 in Oman de eerste exemplaren in het wild werden teruggezet. Inmiddels zijn op verschillende plaatsen op het Arabisch schiereiland weer dieren uitgezet en lijken ze zich aardig te kunnen redden. Maar zou er nu wel een toekomst zijn voor deze dieren?

Trappen

In Azië leven verschillende soorten trappen (*Otididae*). Trappen zijn echte loopvogels. De meeste soorten vliegen maar zelden. Ernstig bedreigd of misschien inmiddels zelfs in het wild uitgestorven, is de Indische trap, *Chloriotis nigriceps*, die alleen voorkomt in India. Ondanks de wettelijke bescherming is de soort altijd slachtoffer gebleven van de jacht (Salvadori en Florio, 1977).

De kraagtrap, *Chlamydotis undulata*, wordt al eeuwenlang door rijke Arabieren met valken bejaagd. De oliebaronnen uit onze tijd beoefenen deze sport nu echter zo fanatiek, dat ze het hele verspreidingsgebied van deze soort, dat loopt van Marokko in het westen tot Pakistan in het oosten, systematisch uitkammen om de kraagtrap te verschalken. De soort is nu zeldzaam en als de Arabische jagers geen andere hobby vinden, ziet het er slecht uit voor de kraagtrap.

En verder...

Zoals uit het korte overzicht blijkt kent Azië een groot aantal ernstig bedreigde diersoorten. In het overzicht zijn enkele

De kameel is ongetwijfeld het meest tot de verbeelding sprekende woestijndier. In 'het wild' leven er echter nog maar heel weinig (foto: Harry Voss).

schrijnende voorbeelden gegeven van hoe biotoopvernietiging en vooral jacht leidden tot het (bijna) uitsterven van soorten. Helaas geeft het bovenstaande overzicht noodgedwongen niet meer dan een summier beeld van wat er werkelijk aan de hand is in Azië. Roofdieren maken een belangrijk deel uit van de soorten op de 'rode lijst'. Maar het is zeker niet de enige diergroep die onder druk van de mens en zijn hebzucht te lijden heeft gehad. Soorten als de Saiga antilope, die van oorsprong door de uitgestrekte steppegebieden van Oost-Polen tot aan de Chinese grens rondtrok, is nu bijna geheel verdwenen. De intensieve jacht op dit dier, om zijn vlees en om de geneeskrachtige werking van stoffen uit zijn hoorns, werd de soort (bijna) fataal. Ook de populatie van de wilde kameel, *Camelus bactrianus*, in Mongolië en Chinees Turkistan is als gevolg van de jacht sterk afgenomen (Drost, 1965). Ook met zoogdieren als de Indische tapir, *Tapirus indicus*, de Indus-dolfijn, *Platanista indi*, de reuzenpanda, *Ailuropoda melanoleuca*, de orang-oetan, *Pongo pygmaeus*, de wilde jak, *Bos grunniens*, en vogels als de Japanse ibis, *Nipponica nippon*, de Chinese kraanvogel, *Crus japonicus* en een aantal Aziatische fazantensoorten gaat het ronduit slecht. En dan hebben we het nog niet eens gehad over andere diergroepen, zoals reptielen en amfibieën. De Gangesgaviaal, *Gaviales gangeticus*, een krokodillensoort uit India en Indo-China, had als 'heilig' dier oorspronkelijk niets van de mens te vrezen maar werd later om zijn huid (krokodillenleer) zo meedogenloos bejaagd dat hij nu vrijwel uitgestorven is. De Komodo-varaan, *Varanus komodoensis*, en de reuzensalamander, *Andrias japonicus* uit Japan en China, zijn door habitat vernietiging vrijwel van de aardbodem verdwenen. Om maar niet te spreken over de vissen en al die andere, lagere diersoorten, waarvan we het bestaan misschien nooit zullen kennen....

Referenties

- Voor de ontbrekende referenties wordt verwezen naar *Het genadeschot (2) in Argus 98/2*.
Dobson, A.P. 1997. *Natuurbehoud en biodiversiteit*. Natuur & Techniek/Segment Uitgeverij. Beek(L.).
Durell, L. 1987. *Natuurbescherming in actie*. Uitgeverij M & P, Weert.
Salvadori, F. B. & P.L. Florio. 1979. *Dieren in nood*. Septuaginta BV. Alphen ad Rijn.

*) Potentieverhogend middel.

VOGELMOORD IN AMSTELVEEN

Op vrijdag 13 juni 1997 zijn in de gemeente Amstelveen in opdracht van de burgemeester vijftientig kauwen binnen de bebouwde kom doodgeschoten zonder dat de gemeente hiervoor een vergunning op grond van de Jachtwet had ontvangen. De gemeente was echter van mening dat er sprake was van een ernstige bedreiging van de openbare orde aangezien enkele bewoners hadden geklaagd over agressief gedrag van deze dieren en hun woning niet meer durfden te verlaten. Nu is een feit dat rond half juni de jongen van de kauwen het nest verlaten. Deze dieren zijn dan nog niet goed in staat tot vliegen en scharrelen wat op de grond rond. Wanneer de oudervogels menen dat hun jongen bedreigd worden of gevaar lopen bijvoorbeeld wanneer mensen te dicht bij hun jongen in de buurt komen vertonen zij imponeergedrag in de vorm van schreeuwen en het uitvoeren van duikvluchten. De dieren zijn echter volkomen ongevaarlijk.

Opheldering

Naar aanleiding van deze moordpartij vroegen wij de gemeenteraad van Amstelveen om opheldering. Vogelbescherming deed bij de politie aangifte van overtreding van de Jachtwet. Vervolgens vroeg de gemeente een maand na

De gemeente Amstelveen heeft geen enkele moeite gedaan om de bevol-

king voor te lichten over het gedrag van de kauw (foto: Mike Weston).

het gebeuren bij de dienst LASER een vergunning aan, maar dit verzoek werd (geheel terecht) afgewezen. In plaats van toe geven dat er een grove fout was gemaakt, tekende Amstelveen bij het ministerie van Landbouw bezwaar aan tegen de weigering om achteraf vergunning te verlenen. Pas in februari 1998 vond de hoorzitting omtrent deze zaak op het ministerie van Landbouw plaats. Hierbij betoogde de gemeente wederom dat het een noodsituatie betrof en dat er uiterst zorgvuldig was gehandeld. Ook wij werden gehoord en gaven aan dat dit een ernstige overtreding van de Wet is en dat ook van tevoren zeker geen vergunning had moeten worden verleend om deze volkomen onschuldige dieren om zeep te brengen. Om de bewoners gerust te stellen had de gemeente er beter aan gedaan goede voorlichting geven.

Strafrechtelijk onderzoek

Begin september volgde de beslissing van het ministerie waarin het bezwaar van Amstelveen ongegrond werd verklaard. In de beslissing staat onomwonden dat vergunning achteraf op grond van de Jachtwet niet mogelijk is, aangezien er, voordat een vergunning kan worden verleend, eerst moet worden beoordeeld of het gevraagde middel wel de enig mogelijke oplossing is. Bovendien is het in een spoedeisend geval altijd mogelijk de procedure tot vergunningverlening te versnellen. De gemeente heeft hiervoor geen enkele moeite gedaan. Tenslotte wordt namens de staatssecretaris gesteld dat zij van mening is dat ook bij een aanvraagvooraf geen vergunning verleend had kunnen worden. Mét ons is zij van mening dat er geen sprake was van een reële bedreiging van de openbare veiligheid en dat de gemeente haar energie beter had kunnen besteden aan het geven van goede voorlichting. De beslissing is in het kader van het strafrechtelijk onderzoek inmiddels ook naar de Officier van Justitie gestuurd. Na afloop van de hoorzitting kondigde de jurist van Amstelveen al aan dat, wanneer het bezwaar ongegrond zou worden verklaard, de gemeente zeker in beroep zou gaan. Wij zijn benieuwd!

Pauline de Jong

DYNAMIEK IN DE DELTA

***Dit artikel werd
oorspronkelijk geschreven op
verzoek van de redactie van
het tijdschrift van het
Zuidhollands Landschap,
bedoeld om te worden
opgenomen in een speciaal
nummer over de delta. Tot
verdriet van de redactie werd
het echter niet geplaatst
omdat één van de redacteuren
er een veto over uitsprak.
Reden: publicatie in het blad
zou volgens hem de
onderhandelingspositie van
het Zuidhollands Landschap
over de Mainport, de
haven van Rotterdam,
kunnen schaden.***

Een citaat van Prof. Dr. K.H. Voous stemt tot nadenken: 'De uitbreidingsdrift van het Rotterdamse gemeentebestuur en de haven- en industriebouwers van die tijd betekende allengs het einde van het roemruchte natuurmonument, eerst door de afsluiting van de Brielse Maas in 1950 waardoor de schorren en slikken aan de zuidzijde van De Beer verdwenen, vervolgens door de doorsnijding van Rozenburg met het graven van het Calandkanaal in 1960. Daarna volgden nog het uitbaggeren van de eerste insteekhavens, van het grootscheepse Europoort-project en het opspuiten van de westelijke duinen en strandvlakten voor nooit gerealiseerde zware industrieën op de Maasvlakte, waar voorheen de visdieven en grote sterns broedden. Het afbranden van het oude vlierenbos en andere duinstruweel in de oude duinen vond plaats in 1964. De geschiedenis van de teloorgang van De Beer, waartegenover de Haagse ministeries nieuwe beschermde natuurterreinen in het Deltagebied in het vooruitzicht stelden, eindigde met de opheffing van de Stichting Natuurmonument De Beer per 1 januari 1975'. (Uit: In de Ban van Vogels, 1995).

Expansiedrift

Geef iemand vijf uur voor een klus die geklaard kan worden in drie uur en hij zal het doen in vijf uur. Geef een schrijver een maand om een stukje te schrijven en hij levert het, als het even kan, de laatste minuut in. Dit is de Wet van Parkinson, om precies te zijn: 'Work expands as to the time available'. Deze wet is zeer ruim toepasbaar.

Bijvoorbeeld: leg een industrieterrein aan van 1000 ha en men kan er vergif op innemen dat het vroeg of laat voor honderd procent opgevuld zal worden, ook, al was daar ten tijde van de aanleg geen enkel vooruitzicht op. En zodra het terrein vol is zal luidkeels geroepen worden dat een nieuw industrieterrein nodig is, ook, al is daar op dat moment geen enkele ondersteuning voor! Met andere woorden, wie geen vijfde Maas-

vlakte wil, moet geen vierde aanleggen en wie geen vierde wil moet geen derde aanleggen enzovoorts. Wie dus een snelweg aanlegt, moet zich realiseren dat eerder vroeg dan laat, de weg verbreed zal moeten worden om de groeiende stroom verkeer ruim baan te geven. En eerder vroeg dan laat zullen meer snelwegen worden aangelegd, en woonwijken, en vliegvelden. En er is geen genie nodig om uit te rekenen op welk moment in de tijd in een land als Nederland alle beschikbare ruimte is bedekt met huizen, wegen en industrie-terreinen. Want iedere zichzelf respecterende Minister van Economische Zaken zal op zijn minst een jaarlijkse groei van de nationale economie nastreven van zeg drie procent.

Groei en stabilisatie

Groei is een sleutelprincipe in de natuur. Als de omstandigheden het toelaten dan groeien alle levende organismen in aantal totdat alle beschikbare en geschikte ruimte is ingenomen, pas dan volgt stabilisatie of zelfs terugval. Een mooi voorbeeld is de Turkse tortel. Voor 1930 kwam deze vogel in Europa slechts voor in Turkije en delen van de Balkan, vervolgens namen de aantallen van deze vogel in hoog tempo toe. In 1949 werd voor het eerst in Nederland gebroed en in 1956 was de verspreiding over het hele land een feit. De opmars van de Turkse tortel ging voort tot heel noordwest Europa was bezet, een enkel paar bereikte zelfs IJsland. Op dit moment nemen de aantallen, nadat eerder stabilisatie was opgetreden, weer wat af. Het omgekeerde komt ook regelmatig voor. Als de bestaansvoorwaarden in negatieve zin veranderen, storten populaties in. Bijvoorbeeld als gevolg van de grootschalige ruilverkavelingen, droogleggingen en andere zogenaamde rationalisatieprocessen die ten behoeve van de landbouw zijn uitgevoerd. Hierdoor is in slechts enkele decennia het grondwaterpeil over enorme delen van West

Europa drastisch gedaald. In Nederland zijn dalingen van het grondwaterpeil met één meter of meer na ruilverkavelingen heel normaal. Daarmee is een proces van verwoestijning in gang gezet. Het is bepaald verdedigbaar dat niet El Niño of het broeikas-effect maar met name de kunstmatige verdroging ten behoeve van de landbouw verantwoordelijk is voor de recente veranderingen in het West-Europese klimaat, gekenmerkt door lange hete en droge zomers. En wie in de woestijn niet kan leven gaat dood. Het plaatsen van nestbeschermers over de nesten van de laatste grutto kan dat proces niet keren! Wie grutto's en nog veel meer wil hebben en houden moet het grondwaterpeil terugbrengen naar het niveau van 1950! Als populaties groeien zijn er onderliggende factoren die de groei mogelijk maken. Die factoren zijn vaak onbekend en pas na diepgaand onderzoek te achterhalen en soms ook niet. Als een populatie eenmaal in een 'growing mood' is, is deze vrijwel onstuitbaar. Men hoeft maar te denken aan de opmars van de muskusrat in Nederland die, ondanks een miljoenenverslindende bestrijdingscampagne, in enkele decennia tijds ieder geschikt deel van ons land heeft bezet. Zelfs de 'rationele' mens is niet in staat zijn eigen groei te beheersen. De enorme groei van de bevolking van Nederland na de Tweede Wereldoorlog en vervolgens de mislukte programma's om de bevolkingsgroei te temperen spreken boekdelen. Groei kan klaarblijkelijk alleen zichzelf stuiten.

Landsbelang

Bij de wederopbouw na de oorlog werden achtereenvolgens in het noordelijk deel van het deltagebied drie enorme industrieterreinen aangelegd, respectievelijk het Botlekgebied, Europoort en de Maasvlakte. Daarmee werden een hele landstreek namelijk die van het 'eiland' Rozenburg, dat ontstond na de aanleg van de Nieuwe Waterweg rond 1870; het Staatsnatuurreservaat 'De Beer' en een stuk Noordzee rücksichtslos van de kaart geveegd. In het landsbelang! Vanwege de noodzakelijke economische groei. 'Werk, werk, werk, of zoals de vroegere PvdA burgemeester van Rotterdam, thans natuurbeschermers, W.Thomassen het de tegenstanders van uitbreiding van de haven voorhield: 'De Rotterdammers moeten niet denken dat de jungle bij Hoek van Holland begint!'

De verliezen voor de natuur van ons land die bovendien nog versterkt werden en waren door enorme giflozingen, overbevissing en afsluiting van bijna alle zeearmen zijn nauwelijks te bevatten en het geeft mij dan ook nog steeds een ongemakkelijk gevoel wanneer ik in het buitenland de bescherming van de natuur aldaar bepleit, hoe nuttig ook. Otter, bruinvis, zeehond, complete visbestanden van Zuiderzeeharing, haring, zandspiering, tussen de zestig en honderdduizend paren visdiefjes, dwerg- en grote sterns kwamen om of verdwenen. De voedselgebieden van honderdduizenden trekvogels zijn voor altijd onbruikbaar en velden orchideeën en andere bijzondere planten zijn onder een meters dik zandpakket bedolven. De prijs voor economische groei tot er niets meer te groeien valt!

Vol stampen

Nu mag de natuurbeschermers verbijsterd over zoveel barbarij uit het veld geslagen zijn, de natuur zelf is dat bepaald niet: 'the show goes on'. Toen in het begin van de jaren tachtig de Maasvlakte er nog tamelijk maagdelijk bij lag en her en der de gedachte veld won dat de aanleg ervan onnodig was geweest, werd een campagne op touw gezet om bedrijven te animeren zich op de Maasvlakte te vestigen. In hoog tempo is vanaf dat moment de Maasvlakte in gebruik genomen. In tegenstelling tot de ruimtelijke inrichting van Europoort is echter bij de opvulling van de Maasvlakte geen enkele aandacht besteed aan de 'aankleding' van het gebied. Open gebieden staan onder permanente druk en zullen tot op de millimeter worden benut. Wol stampen' is het devies. Dit proces wordt nog eens verhevigd als gevolg van de druk die de Zuid-Hollandse Milieufederatie, de Stichting Natuur en Milieu en andere tegenstanders van uitbreiding van de Maasvlakte uitoefenen op het Gemeentelijk Havenbedrijf om de bestaande ruimte efficiënter te benutten. En daarmee is een nieuwe hoogst curieuze fase begonnen in de strijd om ruimte in de delta. Wat is het geval. Terwijl grote delen van Europoort en de Maasvlakte er schijnbaar 'onnodig aangelegd' bij lagen vestigden zich er beetje bij beetje steeds meer meeuwen op de uitgestrekte en vooral rustige vlakten. Hoe dan ook, in 1990, toen werd begonnen met de aanleg van reusachtige containerterminals, het zogenaamde plan 2000-8,

besloegen de gezamenlijke meeuwenkolonies een oppervlakte van 700 ha met daarop zo'n dertig à veertigduizend meeuwenparen!

En dit is natuur met een 'bite'. Niet in de laatste plaats omdat de aantallen meeuwen zo groot zijn, in het bijzonder die van de kleine mantelmeeuw. Deze broedpopulaties maken een zodanig substantieel deel uit van de wereldpopulatie dat ze ingevolge het door Nederland geratificeerde Ramsar Verdrag absolute bescherming genieten. Niet dat dat veel om het lijf heeft, immers de geschiedenis van 'De Beer' leert ons dat onze bestuurders de bescherming van de natuur aan hun laars lapten wanneer het ze uitkomt.

Nee, wie hier de voorzichtigheid uit het oog verliest en de natuur in casu de meeuwen niet de plaats gunt die hen toekomt zal bedrogen uitkomen.

Want wat gaan dertig à veertigduizend meeuwen doen die geen stukje grond gegund wordt? U raadt het al, ze zoeken het hoger op. Net als elders zullen zij zich vestigen op haveninstallaties en op daken van fabrieken en huizen. Is dit de wraak van de natuur aan het eind van de eeuw waarin haar vernietiging door de mens alle andere eeuwen in de schaduw stelt?

Naschrift redactie

Het Zuidhollands Landschap en Natuurmonumenten onderhandelen los van de rest van natuurbeschermend Nederland met het Gemeentelijk Havenbedrijf van Rotterdam over uitbreiding van de Rotterdamse haven. De in de inleiding genoemde redacteur, die zijn veto uitsprak over opname van dit artikel in het blad van het Zuidhollands Landschap, was echter tevens van mening dat de natuurbescherming 'een enorme dienst' zou worden bewezen als het artikel in een landelijke krant zou worden gepubliceerd! De redactie van Argus deelt die mening en drukt het stuk dan ook met genoegen af. Zoals gezegd bevreemd het de redactie dat een dergelijk artikel de onderhandelingspositie van een natuurbeschermers zou verzwakken. Tenzij, deze organisaties iets anders bekokstoven dan wij van hen zouden mogen verwachten. Of, anders gezegd, wat voeren het Zuidhollands Landschap en Natuurmonumenten eigenlijk in hun schild en in wiens belang?

UITHOLLING VAN DE JACHTWET IN DE FLEVOPOLDERS

Begin juni kregen wij op ons verzoek van de provincie Flevoland een copie toegestuurd van de vergunningen, die half mei aan de Stichting Jacht en Wildbeheer IJsselmeerpolders (SJWIJ) zijn verleend. De genoemde stichting is een organisatie die is opgericht door de Koninklijke Nederlandse Jagers Vereniging (KNJV).

Voorzitter van de SJWIJ is de oud-directeur van de KNJV en secretaris is de voormalig juridisch stafmedewerker van de KNJV. Vier van de acht bestuursleden van de SJWIJ worden benoemd door diezelfde KNJV. De Stichting heeft vrijwel alle gronden in de provincie Flevoland voor de jacht gepacht met een totaal oppervlak van 120.000 hectare. Ze heeft veertien jachtopzichters in dienst die worden ingezet om, zoals ze dat zelf ziet, 'wildschade te voorkomen en de wildstand te beheren'. De Stichting verhuurt vervolgens de jacht weer aan honderdénentwintig jagers, die voor het grootste deel afkomstig zijn uit andere delen van Nederland. De betreffende vergunningen zijn door de Stichting aangevraagd vanwege schadebestrijding en zullen worden gebruikt door de veertien jachtopzichters. Het betreft een viertal vergunningen op grond waarvan vrijwel alles, wat in de Jachtwet verboden is, wordt toegestaan. Zo is het op grond van deze vergunningen mogelijk om gebruik te maken van auto's en kunstlicht bij de jacht op konijnen, hazen en vossen, om gebruik te maken van een geweer binnen de bebouwde kom voor het doden van kraaiachtigen, duiven en konijnen en om gebruik te maken van kastvallen en van maximaal zesenvijftig

kraaienvangkooien bij het vangen van kraaiachtigen. Bovendien wordt het schieten van roeken, die volledig beschermd zijn toegestaan, terwijl deze diersoort niet eens in de provincie Flevoland broedt. Wij hebben uiteraard ernstige bezwaren tegen een dergelijke uitholling van de bepalingen van de Jachtwet. Bovendien blijkt uit het begeleidend schrijven van de vergunningverlener, Gedeputeerde Staten van de provincie Flevoland, dat de betreffende vergunningen op voorhand zijn verleend, dus zonder dat is aangetoond dat er belangrijke schade is opgetreden of dreigt op te treden. De vergunningen zijn alvast verleend, zodat de Stichting zelf kan beslissen of en waar er van de vergunningen gebruik zal worden gemaakt, wanneer en door wie.

Dweilen met de kraan open

Wij zijn onmiddellijk in actie gekomen en hebben tegen de vier vergunningen bezwaar aangetekend. Tevens hebben wij bij de rechter om een schorsing gevraagd om te voorkomen dat de vergunningen daadwerkelijk zouden worden gebruikt. De Amsterdamse rechtbank heeft ons verzoek toegewezen. De overweging om de vergunningen te schorsen is echter niet gelegen in onze inhoudelijke bezwaren tegen de veel te ruim gestelde vergunningen die in strijd met de Wet. op voorhand zijn verleend. Nee, de rechter schorste de vergunningen op grond van het procedurele punt dat de provincie niet bevoegd is om dergelijke vergunningen te verlenen. Op grond van de Jachtwet dient de minister van Land-

bouw te beoordelen of een vergunning kan worden verleend en het mandateren van deze bevoegdheid aan een overheidsorgaan, dat geheel zelfstandig kan opereren, is in strijd met de geest van de Wet. Wij waren uiteraard heel blij met deze schorsing en verwachtten dat de minister vervolgens op grond van een degelijke beoordeling tot de conclusie zou komen dat de vier vergunningen inderdaad onrecht waren verleend en deze zou intrekken. Maar terwijl eind juli de vergunningen door de uitspraak van de rechtbank werden geschorst, bleek dat twee weken later alweer soortgelijke vergunningen waren verleend, in dit geval door de minister zelf. Dit bracht ons er uiteraard toe om ook tegen deze nieuwe vergunningen bezwaar aan te tekenen. Deze zaak loopt op dit moment nog en hierover zullen wij in de volgende Argus waarschijnlijk meer kunnen zeggen. Wordt vervolgd.

Niet bevoegd

Afgezien van deze zaak in de Flevopolders, heeft de uitspraak van de rechtbank in Amsterdam ook effect op alle andere door de provincies verleende vergunningen. Ook deze vergunningen zijn dus onbevoegd genomen en zouden wat ons betreft ingetrokken moeten worden. De verlening van dergelijke vergunningen dient beoordeeld te worden door de minister maar in dit geval is de beoordeling geheel overgelaten aan de provinciale besturen en heeft de minister er geen enkele zeggenschap meer over. Wij hebben aan de nieuwe staatssecretaris gevraagd of zij bereid is alle nog lopende vergunningen,

die op deze onbevoegde manier zijn verleend, in te trekken. Saillant detail in deze is dat de staatssecretaris, mevrouw Faber, plaatsvervangend voorzitter was van de Wildschadecommissie in Flevoland en in die hoedanigheid onder meer de Jaarverslagen van de Wildschadecommissie tekende. Inmiddels hebben wij als antwoord van de staatssecretaris gekregen dat het Ministerie zeker niet alle vergunningen zal intrekken. Als reden hiervoor wordt aangevoerd dat de vergunningen inmiddels rechtskracht hebben aangezien er geen bezwaar tegen is ingebracht en bovendien zou het de rechtszekerheid van de vergunninghouders aantasten. Over het wettelijk recht op bescherming van de betreffende diersoorten, wordt in het geheel niet gesproken. Wij beraden ons nog op eventuele nadere stappen.

Pauline de Jong

BIO-INDUSTRIE EN POLITIEK

Mevrouw Swildens, Tweede Kamerlid PvdA, maakte tijdens de bijeenkomst 'Het dier in de politiek' (zie Argus 2/98), een onzinnige opmerking over scharrel- en volièresystemen voor legkippen. Ze beweerde dat Zwitserland en Zweden zouden zijn teruggekomen van deze systemen, omdat deze niet bevorderlijk zouden zijn voor het dierenwelzijn. Het tegendeel is echter waar. In deze landen is juist de *legbatterij*, het meest dier-onvriendelijke systeem voor kippen, uitgebannen ten gunste van scharrel- en volièresystemen. Door maar steeds te blijven roepen dat scharrel- en volière-

huisvesting nog niet dier-vriendelijk genoeg is, kan men de kippen nog heel lang in de batterijkooitjes opgesloten houden. Wij hebben sterk het vermoeden dat Swildens en ook Pastoors (VVD), die het zo roerend met haar eens was, zich laten leiden door de legbatterij-lobby. Zouden deze kamerleden zelf wel eens een scharrel- en volièrestal van binnen hebben gezien?

In een scharrel- of volièrestal krijgt een kip weliswaar niet veel meer ruimte dan in een legbatterij, maar ze kan zich wel door de hele stal verplaatsen. En al is deze situatie dan nog verre van

optimaal, het is in dit stadium, waar nog meer dan twintig miljoen kippen in Nederland in legbatterijen zitten, al een enorme verbetering. Omdat volièrestallen minder ammoniak uitstoten dan scharrelstallen, is *dat* systeem momenteel eigenlijk het enige alternatief voor de legbatterij. Vraag in uw winkel dus naar eieren uit een volièrestal! Pas als de legbatterij verdwenen is, kunnen we verder werken aan meer welzijn voor de legkip.

E. de Boer, secretaris Rechten voor al wat leeft

(Artikel is ingekort door de redactie).

Deze pluimvee-houder heeft zijn legbatterij zelf omgebouwd tot volièrestellingen. Op de hele vloer, ook onder de stellingen, ligt strooisel (foto: ID-DLO).

Boerenbedrog

NATUURMONUMENTEN WIL JACHT!

*Wij citeren uit de Brabantse nieuwsblad 'De Akster': 'De Vereniging Natuurmonumenten wil de jacht openen op wild in het gebied Krammer-Volkerak, Dintelse gorzen en Slikken van de Heen-Oost. Door de beperkingen in de jachtwet vreten honderden hazen, konijnen en fazanten oogst op, zodat grote schade voor de landbouw wordt gevreesd. Het is de bedoeling dat jagers van de wildbeheerseenheid Steenbergen op jacht gaan. De vereniging wil dat er tussen 15 oktober en 31 december zes dagen wordt gejaagd. Daaraan mogen per deelgebied vijf jagers met geweer meedoen, vijf drijvers en vijf jachthonden. Per deelgebied mogen twee drijfjachten worden gehouden. De schade aan gewassen door wild kan oplopen tot tienduizenden guldens per oogstseizoen, weet C. Aarts. Hij is secretaris van de WBE Steenbergen. Hun natuurgebieden zijn eigenlijk een hotel zonder keuken. De duizenden smienten die in de winter komen, zijn in staat in één nacht een heel veld wintertarwe op te vreten. Ook hazen, konijnen en fazanten komen massaal naar de rustgebieden van de vereniging. Eten doen ze op de landbouwgronden. Daarover zijn tussen landbouwers en de vereniging afspraken gemaakt. Aarts: **Als die niets tegen schade doen, komen er claims.***

Aarts zegt niet of dat in het verleden al eens is gebeurt, maar laar doorschemeren dat met de vergunningaanvraag Natuurmonumenten wel problemen voorkomt'.

Chantage dus met claims waarvan de schade nog moet plaatsvinden! Schade door onder andere fazanten die massaal door de heren jagers zijn uitgezet en die vervolgens de in 1987 drooggevallede slikken langs het Krammer-Volkerak hebben bevolkt vanuit de landbouwgebieden! Laat U niet voor de gek houden Natuurmonumenten, houdt Uw rug recht. En nu we het toch over de Dintelse gorzen hebben, het is natuurlijk wel zo dat dit Staats-natuurmonument ernstig te lijden heeft gehad van een enorme overbegrazing door de pony's en koeien van natuurmonumenten!

Natuurlijk, iedereen wist wel dat je vroeger een boom omzaagde om je potje boven een vuurtje te kunnen koken. Ook kon je je blokhut er aangenaam mee verwarmen. Maar dan praat je toch al gauw over minstens tweehonderd jaar terug als het niet meer was. Daarom werd er maar gek aangekeken tegen die mannen die dergelijke opzienbarende bezigheden ook nu nog zonodig als vrijetijdsbesteding uitoefenden. Ze hadden er zelfs een club voor opgericht, de 'Koninklijke Nederlandse Zagers Vereniging'. Je praatte dan weliswaar maar over een fractie van de bevolking maar toch, je kon je zo langzamerhand behoorlijk ergeren aan de ostentatieve wijze waarop ze hun vreemde hobby de laatste tijd vaak irriterend en luidruchtig opeisten. En de regering? Ja de overheid die was met dat stelletje rare zaagsnoeshanen nog best in zijn sas. Immers ze deden het gratis en voor niks. En bomen groeien nu eenmaal in ons land, ze worden groter en groter, belemmeren uitzicht, kunnen omvallen, staan te dicht op elkaar, geven schaduw, kunnen ziek worden. Kortom dat onstuimig gegroei moest volgens de overheid stelselmatig ingeperkt worden. En als je dan merkt dat er daarvoor een aantal duizenden zagers klaar staan om die klus voor je te klaren, zonder dat je steeds de klep van de schat-

kist voor de bestede uren hoeft open te trekken, dan stop je voor dit afwijkende gedrag je kop in het zand en ben je die buitenissige lieden ook nog eens meer terwille dan normaal het geval zou zijn. Maar wij zijn met z'n allen niet gek natuurlijk. De vol onbegrip observerende samenleving roert zich inmiddels. Men wil nu eigenlijk wel eens hom of kuit met betrekking tot de diepere achtergronden van dit zo op zichzelf staande merkwaardige vrijwilligerscorps. Het wordt, vindt men, tijd om aan het wereldvreemde gedrag van dit groepje burgers eens wat meer aandacht te besteden. Immers een dergelijk merkwaardig verschijnsel kwam je

LAAT ZE TOCH RUSTIG HUN GANG GAAN

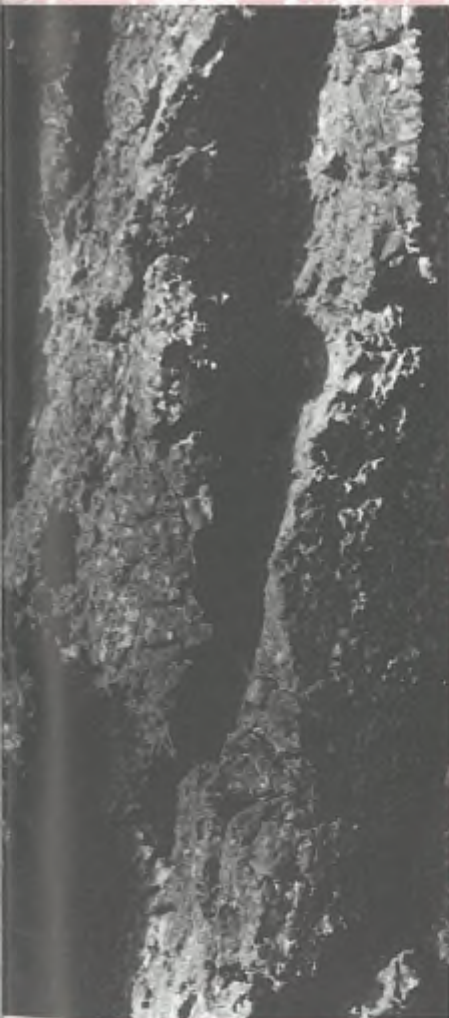
toch zeker op geen enkel ander terrein tegen. Veronderstel dat we zomaar duizenden stratenmakers bereid vonden om gratis wegen aan te leggen. Zoiets onwaarschijnlijk zou toch niemand geloven. En zo kon je nog wel tientallen andere bezigheden verzinnen. Maar die zagers, die boden hun diensten pro deo aan. En dat is verbijsterend. Want de enige uitzondering waarvoor de overheid ooit mensen amper betaalde was om soldaat te spelen. Maar natuurlijk was er geen zinnig mens die dat voor niks wilde doen. Daarom werd je daartoe van regeringswege gedwongen. Er werd daarvoor dan ook een zogenaamde dienstplicht ingesteld. Maar omdat de

opvattingen over het voor een aalmoes laten uitoefenen van werkzaamheden strijdig zijn met hoe de samenleving daarover dacht, krijgt ook Jan Soldaat ten lange leste wat hem toekomt. Maar het gekke is, voor die zagers hebben ze nooit een zaagplicht hoeven stellen, die deden het uit vrije wil. Sterker nog, dat doen ze nog steeds. En nog sterker, ze reageren uiterst onwillig en obstinaat als hen wordt voorgehouden dat ze in de toekomst wat minder hoeven te zagen. Bij dit, toch in niet geringe mate, ongeloofwaardige, misschien zelfs verontrustende gedrag komt ook nog, dat meer en meer mensen langzamerhand geërgerd raakten door het optreden van deze plezierzagers. Zolang ze diep in het verborgene van onze spaarzame bossen een kick kregen van de door hen gevelde en ter aarde stortende bomen ontging ons dat. Maar als ze plotsklaps achter je tuintje, uitgedorst in hun rituele klederdracht, zes prachtige eiken omleggen dan raakt menigeen daarvan overstuur. En als je als wandelaar of fietser genietend van de natuur, in plaats van het horen van fluitende vogels, gestoord wordt door het lawaai van hun oorverdovend klinkend zagersgereedschap en alle konijnen en herten vol angst een goed heenkomen zochten, dan zou je ze wel willen schieten. (Ah, AH, nee, nee, sorry, schieten da's natuurlijk heel andere koek,

neem me niet kwalijk.) Maar wat dan toch te denken van die klungelende zagers die zo'n stam naar de verkeerde kant half doorzagen met als gevolg dat ze jaarlijks vele tienduizenden bomen verder maar aan hun kwijnende lot overlaten. Dat stond haaks op de door hen geveinsde liefde voor bomen. Echter, wat hen inmiddels nog het meest van ons verwijderd heeft is hun niet in te nemen gekrakeel nu ze hun ergernis luidkeels van de daken roepen over het feit dat de overheid vindt dat de tot nu toe negenentwintig omzaagbare boomsoorten naar vijf soorten teruggebracht dienen te worden. Er werd over dat besluit moord en brand geschreeuwd en daar begrijpen we met z'n allen volstrekt niets van. Want de zagers hadden tot nu toe altijd verkondigd dat het hen juist ging om het in het algemeen belang handhaven van een ecologisch zo uitstekend mogelijk bomenbestand. Wat dat dan precies omvatte daar snapt de gemiddelde burgers weliswaar het fijne niet van, maar alla, als dat de achterliggende motivatie was voor hun onbegrepen hobby, dan konden we daar nog wel mee leven. Maar als de overheid nu vond dat we in verband met boomschaarste moeten oppassen dat er niet teveel werd omgezaagd, dan stonden we met z'n allen perplex te luisteren naar al die woedende plezierzagers die alsnog hun negenen-

twintig soorten uiterst fanatiek opeisten. En wij, 99% normale vaderlanders, konden het natuurlijk helemaal niet meer bevatten toen de opperzager, als voorzitter van zijn zaagclub ook nog eens ging roepen dat ze dan maar natuurschennis zouden plegen en clandestien zouden gaan zagen. Hoe grotesk het ook allemaal is en met hoeveel onbegrip we er steeds weer verbluft kennis van nemen, de vraag is natuurlijk, dienen we anno 2098 nu wel zoveel aandacht aan die Koninklijke Nederlandse Zagers Vereniging te schenken? En inderdaad, het lijkt misschien allemaal wat obscuur, maar bomen zijn immers maar bomen. We vinden ze prachtig en mooi maar per slot van rekening blijven het objecten en met het tijdverdrif van de KNZV worden geen zodanige ethische grenzen overschreden dat er sprake is van het berokkenen van pijn, leed of angst. Want, (ofschoon je je dat nu niet meer kan voorstellen) zoals dat honderd jaar geleden nog het geval was met jagers die voor hun lol dieren doden, ja dan zouden we met z'n allen anders reageren. Dan zou dit pleziervertier van een aantal excentriekelingen, net als uiteindelijk aan het begin van deze eeuw, onmiddellijk uitgebannen zijn. Mijn mening is daarom, laat ze toch rustig zagen.

Bob Hagen sr, augustus 2098.

HØKEN MET DE AMSTERDAMSE JACHTTRAM

Afgelopen winter verraste de VARA televisiekijkend Nederland met het programma 'De show van je leven' van Astrid Joosten, waarin telkens een bekende Nederlander als hoofdpersoon optrad en zaken of personen uit zijn of haar (privé)leven de revue zag passeren. Eén van de spetterende onderdelen uit de show was 'de uitdaging', die inhield dat de hoofdpersoon werd 'uitgedaagd' om *iets bijzonders* te doen.

Onder de prominente hoofdpersonen uit 'De show van je leven' bevonden zich onder meer bekendheden als de zingende Ajax voorzitter Michael van Praag en filmster/beleggingsadviseur Monique van de Ven. Ook Normaal-zanger Bennie Jolink was één van de gelukkigen. Zijn 'uitdaging' bestond uit het oppakken van een kennelijk oude hobby van hem, het kunst-schilderen. Heel origineel werd hem gevraagd een Amsterdamse tram te veranderen in een rijdend kunstwerk. Geheel naar eigen inzicht. Nu staat de Achterhoeker niet bepaald bekend als een fijnzinnig mens, dat rekening houdt met de gevoelens van anderen. Het was dan ook niet eens echt verwonderlijk dat hij als blikvangers voor zijn 'kunstwerk' afbeeldingen koos van zichzelf, gewapend met een jachtgeweer. Jolink in het Parool: 'Zoals ik op de tram sta, zo ben ik ook'. Dat zal best, maar waarom de jacht als thema gekozen? Professor Jolink: 'Het wordt tijd dat de opvattingen daarover worden bijgesteld. Velen vinden het zielig dat op beesten wordt geschoten, maar dat is juist zo hard nodig. Het is net als bij het wieden van onkruid in een moestuin. In

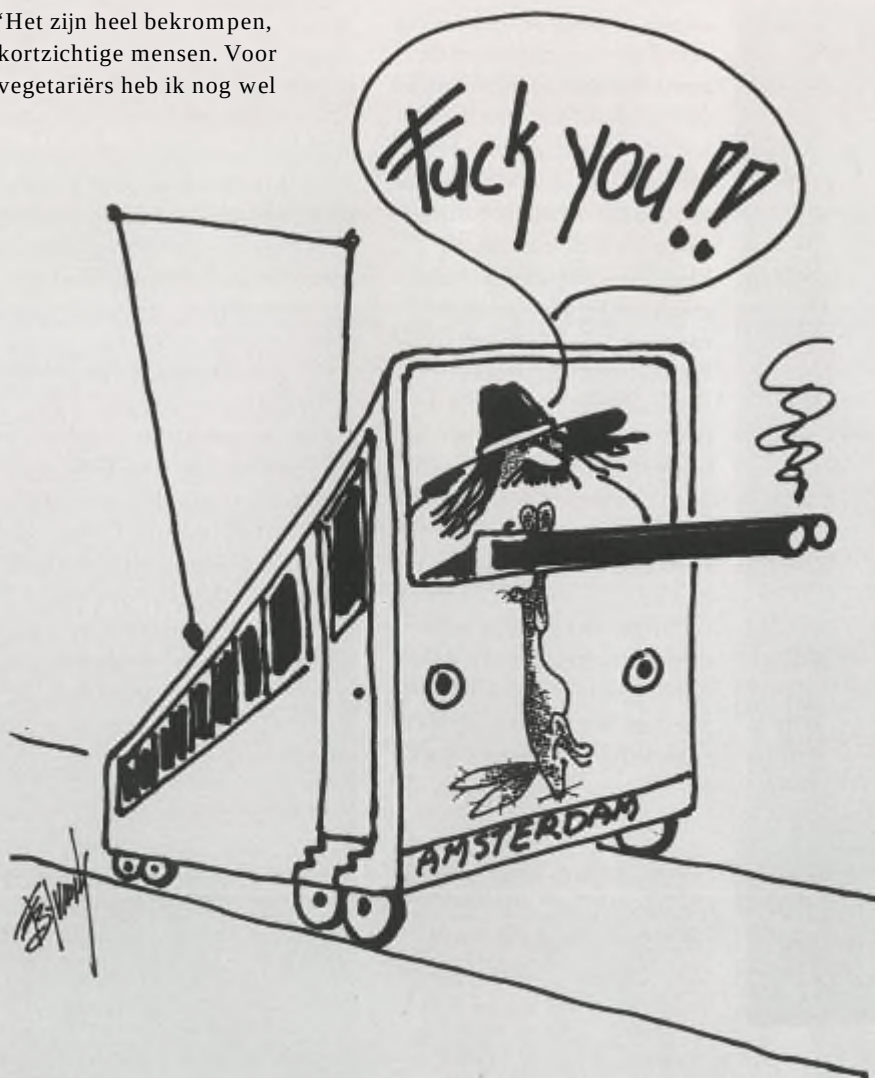
een gebied waar te veel beesten lopen, ontstaan ziekten. Je schiet de beesten af waar er te veel van zijn. Het beheren van de natuur, pure noodzaak'. Na deze mescherpe analyse voegt Jolink er nog aan toe: 'Ik laat *mijn* mening niet beïnvloeden. *Fuck you*'. Zo mag ik het horen. De opvattingen (van anderen) moeten worden bijgesteld, maar 'Buizen Beernd' zelf heeft bij voorbaat gelijk.

Laten we ook eens kijken wat deze verlichte geest dan vindt van de kritiek van de Faunabescherming op het 'Jolink-tram project' ('Het geeft geen pas plezierjacht tot kunst te verheffen. Zeker niet als de maker ervan zelf ook een fervent jager is'). Jolink in het ANP nieuws: 'Het zijn heel bekrompen, kortzichtige mensen. Voor vegetariërs heb ik nog wel

respect, maar deze lui weten niet waar ze het over hebben'. Jammer. Einde discussie. Wat moet je hier nog tegen in brengen? Bekrompen, kortzichtige mensen, die ook nog eens *geen* vegetariër zijn. En Jolink laat zich mooi niet van zijn mening afbrengen. Daar ga je met je hele gefilosofeer over verantwoord fauna-beleid en je ecovisie. Zouden jagers als Jolink dan misschien zelf onbekrompen en langzichtig zijn? En *als* dat zo is, *hoe* of *wat* zijn ze dan? Jolink: 'Ik kom van het plateland, daar weten de mensen nog dat een biefstuk van een koe komt'. Ah, dus dat is het. En wij maar denken dat een *biefstuk* van de *haas* komt en dat waar *gehakt*

wordt spaanders vallen. Onnozel dus.

Toch blijft er wel een zweempje hoop voor De Faunabescherming over. Immers wat voor waarde moet je hechten aan opmerkingen als 'de jacht is natuurliefhebberij' en 'die lui weten niet waarover ze het hebben' als die komen uit de mond van iemand die met diepzinnige teksten als 'Mama, woar is mien pils? Mien pilske bun ik kwiet', 'Bier, bier, bier, bier' en 'Oerend hard' zijn centen verdient? In een interview zei Bennie ooit 'Soms bun ik inderdaad een bierzoep'nde boer'npumm'l, moar bie hort'n bun ik ok best vernemstig'. Zullen we het daar voorlopig dan maar op houden?

DE BUIT VAN VOS(S)

Een 52-jarige jager uit Wijnjewoude kon het niet laten: onder de ogen van drie postende inspecteurs van de Algemene inspectiedienst (AID) schoot hij een havik dood, die in een kooi gevangen was. De politie heeft zijn vuurbuiks en drie jachtgeweren in beslag genomen. Ook is zijn jachtakte ingenomen. Nu eens kijken wat ze bij de KNJV gaan doen!!!

In Joure schoot een jager in zijn eigen been. Hij wilde op kraaijacht gaan bij Snikzwaag. Zo krijgt hij misschien een beetje het gevoel waar die mee bezig is!

'Het Noord Nederlands Jagerskoor "Prins Hendrik" uit Haulerwijk is een gezelschap van veertien heren, die elkaar na zeven jaar nog steeds niet met de voornaam aanspreken' zo lezen we in de Leeuwarder Courant. 'Secretaris Hans de Vries kan het niet meer over zijn hart verkrijgen om een dier dood te schieten'. Hans (laten wij hem wel bij zijn voornaam noemen) laat in de krant opnemen, dat emoties hem overvielen toen hij weer eens oog in oog stond met een ree. Verder lezen we dat er maar vier leden van het Jagerskoor ook echt jager zijn. Laat ze maar vrolijk zingen daar in Friesland. Hopelijk gaan de laatste vier dan ook spoedig overstag.

'DNA-test bewijst schuld Baarlonaar' stond er in het Limburgs Dagblad. In januari 1997 werd V. uit Baarlo geverbaliseerd op verdenking van roofvogelvergiftiging. V. had een duif, die vergiftigd was met aldicarb, uitgelegd om een buizerd te verschalken. De hongerige buizerd viel ter plekke dood neer. De poten van de duif werden

in de schuur van V. aangetroffen samen met een flinke hoeveelheid bestrijdingsmiddelen. DNA-onderzoek toonde aan dat de aangetroffen poten bij de duif in kwestie hoorden. De economische politierechter in Roermond veroordeelde de man tot twee maanden onvoorwaardelijk, om te zetten in honderd uur dienstverlening. Als V. die uren nu maar niet gaat opnemen als drijver!

Uit Drenthe ontvingen we een briefje met de volgende mededeling: Onlangs ontving ik van mijn oom en tante een uitnodiging voor de viering van hun 40-jarig huwelijksfeest, met daarop de tekst '*mocht u ons iets willen schenken, zoudt u dat dan aan een goed doel willen toebedenken*'. Aangezien mijn oom een zeer fanatiek jager is, leek mij uw organisatie een uitstekend goed doel. Het geld is door ons in dank ontvangen. Hopelijk vinden meer familieleden van jagers dit een mooie oplossing.

De werkgroep 'Stop de plezierjacht' gaat een klachten / info-lijn openstellen. Mensen die zich ergeren aan de jacht of die misstanden willen melden in de omgeving van Markelo, Goor en Diepenheim kunnen op één van de volgende nummers terecht: (0547) 36 13 22, (0547) 27 22 15, (0547) 27 11 89, (0547) 27 52 71.

In de Provinciale Zeeuwse Courant (PZC) lezen we dat het plotseling zeer slecht gaat met de torenvalk in de gemeente Reimerswaal. Volgens J. Koeman uit Kruiningen trof hij twintig van de vijftientwintig torenvalkasten leeg aan. Ook zijn er volgens Koeman minder

ransuilen op het grondgebied van Reimerswaal dan vorig jaar. De AID stelt een onderzoek in. Helaas kunnen we uit alle windstreken dit soort verhalen uit de kranten noteren. Niet iets om vrolijk van te worden.

Maar de natuur slaat terug! In de PZC lezen we 'Walvis neemt wraak' en 'Berin verscheurt jogger'. In ons land gaat het er iets vriendelijker aan toe, maar toch: op televisie konden we het zien en in de krant lezen: 'Agressieve buizerd verwondt wielrenner'.

In de Gelderlander van 8 september lezen we dat op een parkeerplaats in 't Peeske kraaien het presteren om de rubber wisserbladen van auto's te halen. Het artikel begint met de kop 'Kraaien plaag voor parkeerders 't Peeske'. Weer een reden voor de jagers om op dit dier te schieten.

De jagers uit Stokkum en omgeving dachten zich eens goed te presenteren op de vijftientwintigste praalwagenoptocht begin september in Markelo. Het publiek kon het minder waarderen, dat deze realistische vertoning met tientallen geschoten hazen, konijnen, fazanten, een vos en zelfs een wild varken de landelijke pers zou halen hadden ze zich niet kunnen voorstellen. Langs de route werden uit het publiek regelmatig negatieve opmerkingen gemaakt richting de jachtpraalwagen

en kinderen keken geschokt de andere kant op. De woordvoerder van de Dierenbescherming Enschede had volgens de Twentsche Courant Tumbantia een ander idee: Wellicht kunnen de Stokkumse wagenbouwers volgend jaar een ander middeleeuws genoeg uitbeelden. Door zich op hun wagen aan een schandpaal te laten nagelen.

Eén van onze donateurs uit Winschoten hing de vossenposter uit de vorige Argus bij zijn ouders voor het raam van hun winkel. Dat bleken de Groningse vossenhaters niet zo leuk te vinden. Met een life hamer werd de ruit op de plek waar de poster hing ingeslagen. De politie is op de hoogte gebracht. Zo zie je maar weer waar dit soort mensen toe in staat is en hoe agressief en zenuwachtig ze worden als er mensen opstaan die de mening van meer dan 85% van onze bevolking vertolken.

Informatie naar:
Harry Voss, Olieslagershorst 103,
7328 NM Apeldoorn

TOMMY

Tommy is al oud. Door zijn leeftijd en ervaring heeft hij veel geleerd. Vossen en edelherten, daar heb je geen last van, alhoewel die in september wel aardig te keer kunnen gaan. Mensen, die heeft hij vaak door zijn territorium zien gaan, wandelend, fietsend of met de auto, die moet je in de gaten houden. Je hebt er verschillende soorten van. De in felgekleurde trainingspakken voorbijrijdende fietsers, daar heb je geen last van. Wandelaars moet je even in de gaten houden maar meestal zien die je niet in het struweel liggen. Wandelaars met een loslopende hond, daar heeft Tommy het niet zo op. In zijn jongere jaren blafte hij nog wel eens naar die brutale indringers op twee poten. Toen durfde hij wel. Met een paar sierlijke sprongen was hij zo uit het zicht verdwenen. In die tijd zag zijn territorium er ook wat beter uit. Hoog opgaand bos afgewisseld met wat kleine heideveldjes. De vrouwen vonden het ook een goed stekje en dat kwam goed uit in de voortplantingstijd.

Nog niet zo lang geleden moest hij plaats maken voor de jongere generatie. Tegen de sterke jonge exemplaren kon hij niet meer op en daarom bevindt zijn territorium zich nu in een uithoek van het bos. Zijn beste jaren heeft Tommy gehad. Zijn poten zijn stram, zijn ogen gaan steeds boller in zijn hoofd staan en zijn trots, zijn gewei, is ook al niet meer wat het geweest is. Er zitten bijna geen vertakkingen meer aan. Vorig voorjaar bestond het gewei slechts uit één stang. In de winter was hij lange tijd ziek en zijn gewei was niet goed tot ontwikkeling gekomen. Gelukkig maar, dat de jacht-

opziener, die overigens de laatste tijd opvallend veel belangstelling voor hem toont, hem toen niet heeft opgemerkt. Onlangs nog heeft de jachttopziener in zijn gebied een metalen stoel op hoge poten tegen een boom geplaatst. Een hele avond zat die man daar. Tommy vertrouwde het niet en liet zich daar voorlopig maar niet meer zien.

Regelmatig had Tommy achter het raster een lekker jong ding zien lopen waar hij wel eens nader kennis mee zou willen maken. Maar ja, het raster is twee meter hoog en zelfs in zijn jonge jaren was zo'n obstakel niet te overbruggen. Als je de grindweg naar het gebied achter het raster volgt, moet je een wildrooster over. Die dingen zijn twee meter breed en als je je poten niet wilt breken, kun je een sprong maar beter laten. Toch had Tommy een manier gevonden om aan de andere kant van het raster te komen. Via een zijpad van de grindweg kwam je in een tussengebiedje, waar een zwijnenraster was. Over dit raster kon Tommy wel heen springen. In het zijpad lag ook een wildrooster, maar dit was slechts anderhalve meter breed. Als je precies voor het rooster ging staan en een flinke sprong nam,

hoefde je alleen nog maar het zwijnenraster over. Aan de andere kant gekomen bleek de zo vriendelijk ogende dame echter meer belangstelling te hebben voor de jongere generatie. Tommy mocht haar niet eens benaderen. Herhaaldelijk probeerde hij haar aandacht te trekken. Tevergeefs. Via het zwijnenraster en het smalle wildrooster kwam hij telkens weer terug in zijn eigen gebied. Eens werd hij bij het overspringen van het wildrooster gadeslagen door een fotograaf, die verwonderd toekeek hoe de oude reebok dat klaar speelde. De fotograaf had het dier al vaker in het gebied zien lopen. Aan beide kanten van het raster. Hij had zich suf gepiekerd hoe het dier aan de andere kant van het raster kon komen. Als er een gat in het raster zat, zou de jachttopziener dat direct herstellen omdat anders de jachtbuit naar de buurman kon lopen. Die ochtend werd het mysterie opgelost: de reebok ging via het smalle wildrooster. Het verbaasde de fotograaf dat het hem in al die tien jaar dat hij hier kwam nooit was opgevallen, dat dit rooster smaller was. De fotograaf was blij dat de bok nog leefde, want de jachttopziener had hem onlangs nog gevraagd of hij het dier nog

had zien lopen. Na het plaatsen van de hoogzit had de jachttopziener hem zelf niet meer gezien. Hij zei dat het dier te oud was en er liefst nog voor de bronsttijd uit moest omdat hij met zijn gewei een andere bok levensgevaarlijk zou kunnen verwonden. De fotograaf had zich op de vlakte gehouden.

Tommy zag de jachttopziener steeds vaker in zijn gebied. Was zijn tijd gekomen? Kon hij hier in deze uithoek van het bos niet zijn laatste jaren doorbrengen? Hij deed toch niemand kwaad? En van voortplanten kwam het toch niet meer, als je zo strambent. De fotograaf had onlangs nog een foto van hem gemaakt terwijl hij in het struweel lag te rusten. Hem vertrouwde hij wel. Het werd de laatste foto van Tommy. De jachttopziener had hem verrast. Via via hoorde de fotograaf dat Tommy was geschoten. Nog één keer zocht de fotograaf hem op. De schedel van Tommy werd tentoongesteld: samen met de schedels van zijn soortgenoten kwam hij op het bord van vijf jaar en ouder. Zo konden de bezoekers zien hoe goed de jagers hun werk hadden gedaan...

Geurt Besselink